

Vennesla Historielag
Årsskrift 1998

Forsidebilde:

Vennesla stasjon i vinterdrakt. Bildet er hentet fra en snøvinter i 30-årene. Den gang falt snøen både bokstavelig og billedlig talt fra himmelen. Det var før maskinene gjorde sitt inntog i snøryddingen. Bygda var belemret med stor arbeidsledighet, og når snøen falt trutt og jevnt stilte venndølene opp med snøskuffe i håp om å få noen timers arbeid.

Vennesla Historielag Årsskrift 1998

Utgitt av
Vennesla Historielag
Desember 1998

© Copyright Vennesla Historielag, 4700 Vennesla

Fotosats, paste-up: Scan Profil A/S, 4700 Vennesla

Trykt hos Nye Sørtrykk A/S på 100 gr. Miljøpapir fra Hunsfos Fabrikker.

Innhold:

Forord.....	7
Ein drifteveg gjennom Vennesla Av Trygve Jortveit.....	8
Barnevandringer Av Odd Arild Nordli.....	21
"Steinen" Av Olav Jortveit.....	25
He dykken kjykken heime 'os dykken? Av Olav Jortveit.....	32
Språkprøve Å tøy bile Av Olav Jortveit.....	50
Bomtreet på museet på Bommen Av Trygve Jortveit.....	53
Litt lokal jernbanehistorie og "distriktpolitikk" Av Olaf Ingebretsen.....	56
Vennesla Historielags årsberetning.....	69

Forord

Historielaget ble stiftet den 13. oktober 1983. I inneværende år run-der laget en milepæl - femten år med lokalhistorisk virksomhet. På tross av at det lokalhistoriske arbeide har trange kår i det offentlige styre og stell, er det neppe for meget å si at laget har vært en inspirator i det lokalhistoriske arbeidet i bygda vår. Både i egen regi og i samar-beide med andre har laget medvirket til at det er gitt ut et lokalhistorisk skrift hvert år.

Det er videre vår uærbødige påstand at laget med sitt engasjement har inspirert andre til lokalhistorisk virksomhet. Aldri noen gang tidli-gere er det gitt ut så mye lokalhistorisk litteratur i bygda vår som etter at laget ble stiftet. Selv om framtiden kan synes problemfylt og veien fortone seg tornefull, håper vi at arbeidet vil fortsette både i og utenfor laget. Det er vår oppfatning at forankring er viktig. For, som det blir hevdet, uten fortid blir det ingen fremtid, eller sagt på en annen måte; uten røtter blir det heller ingen vekst. Med dette årsskriftet legger laget frem en ny brikke i vår felles historie. God lesning!

Vennesla i november 1998

Olaf Ingebretsen

Ein drifteveg gjennom Vennesla

Av Trygve Jortveit

Sønninga – eit stadnamn med historisk sus

I fjor sommar senka dei vannstanden i elva – frå Hunsfos og oppover. Dei ville fjerne krypsivet som i dei seinare åra har teke til å gro i fjorden. Krypsivet hadde blitt ei plage.

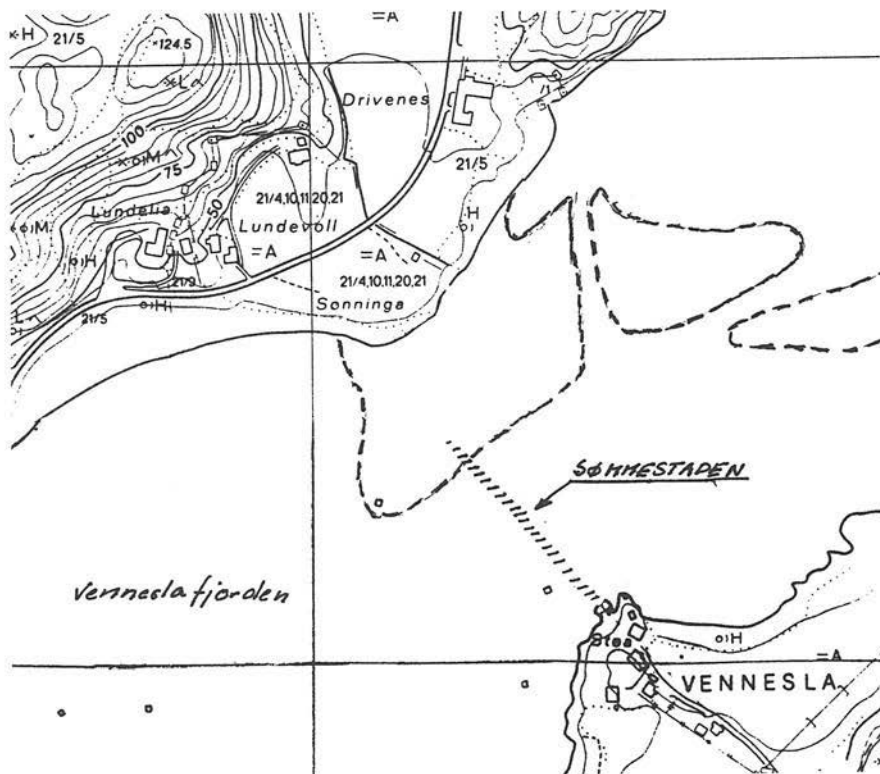
Under krypsivaksjonen fekk me sjå fjorden slik den truleg såg ut før elva blei stemt opp ved Hunsfos. Me fekk mellom anna sjå at der var så kort avstand over fjorden frå Sønninga syd for Tor Søren Drivenes sin gard på Drivenes til Støa, og at dette sundet var ein naturleg stad å drive kreaturet på vatnet om ein skulle ha det til å sømme over. Stadnamnet Sønninga kjem frå ordet "eit sund" som på gammalnorsk mellom anna kan tyde sømmestad. Ordet "sunda" blei brukt om ein stad der dei dreiv husdyra på vann for å få dei over. .

Det slo meg då at sundet ved Støa, slik det kom fram under sivaksjonen, måtte vere ein sømmestad der driftekarane som dreiv kreatur frå vest til aust lett kunne drive kreaturet over.

Då desse tankane kom hos meg, tok eg straks kontakt med Gunnuf Drivenes og la tankane mine fram for han.

"Jau då, her he vore fedrifte. Æ huske godt dei" sa Gunnuf. Så fortalde han meg at der kvar sommar til langt ut i 1930-åra kom driftekarar frå vest og overnatta på Drivenes. Neste dag drog dei vidare mot aust. "Men dei dreiv ikkje dyra over elva. Dei dreiv dei ned te Moseidmonen og øve te Vigeland" sa han.

Me var begge likevel så sikre på at fedriftene tidlegare måtte ha kryssa fjorden ved Sønninga at me bestemte oss for å arbeide oss meir inn i stoffet om *driftetrafikken* over Vennesla frå vest til aust. Driftetrafikken var ju ein del ein del av vår lokalhistorie. Då Gunnuf kjente namn på og heimstad til fleire driftekarar, var det naturleg at me starta vårt arbeide ved å kontakte dei.

Kart over Venneslafjorden mellom Drivenes og Støa. På områda som er stipla inn er fjorden veldig grunn. Før elva blei demt opp ved Hunsfos, kunne ein truleg gå på tørt land her ved låg vannstrand. Sømmestaden var truleg der og har teikna den inn på kartet

Kva var så driftetrafikken ?

Alt i middelalderen gjekk det her i landet føre seg ein handel med kreatur mellom område der det var overskot på slaktedyr til område der det var underskot. Me veit lite om når denne handelen starta og om omfanget den hadde. Etter svartedauden låg handelen lenge på eit lavmål, men den tok seg opp utover på 1500-talet. Me har ikkje kilde-materiale om driftetrafikken her i Noreg så langt tilbake i tida. Det er først på 1600-talet me tek til å finne noe skriftleg om den.

Driftetrafikken gjekk føre seg på den måten at driftekarar eller slaktehandlarar som dei au blei kalla, kjøpte opp storfe og småfe og

”låg inne i drifteheia” med dei ei stund på sommaren før dei på hausten dreiv dei av stad over dal og hei til område der dei fekk seld dei til slakt. Hadde dei fine dyr med seg i flokken, hende det at dei på vegen framover selde dei som livdyr eller bytta dei i dyr som skulle slaktast.

Her i sør var der mellom anna ein stor driftetraffikk frå Rogaland og vestre del av Vest-Agder austover til område som ikkje fekk nok tilførsel av slakt som til dømes Kristiansand og Arendal. Desse byane voks og der var mellom anna eit stort behov for kjøt til seglskutene som gjekk ut frå dei. Ein del av kjøtet dei trong fekk dei frå sitt eige oppland og frå dalane innafor, men ein god del måtte dei få frå bøndene lenger vest.

Å dra den lange vegen frå bygdene i vest til byane i aust tok så lang tid at den enkelte bonde fant det lite lønsamt å ta ut på slike lange reiser aleine. Dei selde derfor dyra dei ville kvitte seg med til karar som spesialiserte seg på denne handelen. Desse karane er det me kallar *driftekarar*.

Driftekarane var enten bønder sjølve eller søner av bønder. Med seg hadde dei gjerne ein son eller ein slektning som hjelparar. På den måten blei fortienesta i slekta. Driftekarane måtte vere både kloke og flinke til å tale for seg. Dei måtte au kunne tåle slit og tåle våkenetter om bjørn eller ulv var ute etter kreaturet. Ein annan viktig eigenskap var at dei hadde tiltru hos både seljar og kjøpar. Ikkje minst var det viktig at seljaren kunne stole på driftekararen, for det var titt slik at dei fyrst fekk oppgjeret på vinteren når driftekararen reiste rundt i ”sine” område og prata med folk og gjorde nye avtaler for neste sommar.

Bøndene leverte kreaturet på avtalte stader eller *samleplassar* langs den ruta eller *driftevegen* vedkomande driftekar brukte. Med seg under drifta hadde han ein eller fleire hjelparar. På dei avtalte stadene kom så bøndene med kreaturflokkane sin. Hadde driftekararen med seg dyr som egna seg som livdyr, akkederte han gjerne med bøndene og bytta livdyr mot slaktedyr. Slik gjekk drifta frå stad til stad, og kreaturflokken eller *drifta* voks. Titt kunne den komme opp i fleire hundre dyr - for det meste storfe. På samleplassane var det gjerne sett opp gjerde og grunder. Bøndene som eide desse samleplassane fekk gjødsel som låg igjen som betaling.

*Gunnulf Drivenes og hestehandler og driftkar Martin Klungeland.
Bildet er tatt 14.01.1998 av Trygve Jortveit.*

Og drifta gjekke mot aust – frå samlepass til samlepass – langsetter kjente stiar og vegar. Dagane gjekk med til beiting og gåing, akkordering, kjøp og sal. Om nettene sov driftekarane somme tider ute, men helst sov dei på gardar der dei var kjende. Og det følgde gjerne mye moro med dei. ” Det var så moro når driftekarane kom her atte ” sa Therese Haugen på Skiftenes når me prata om det. Therese var min nabo frå 1968 til ho døydde 19. mai 1984. Haugen var ein fast ”overnattingsgård” for driftekarane som hadde si rute over Drivenesheia og Vennesla.

Driftemiljøet fann me i Eiken, Hægebostad og Kvås

Gunnuf meinte me måtte vestetter for å finne spor etter driftekarane. Så...

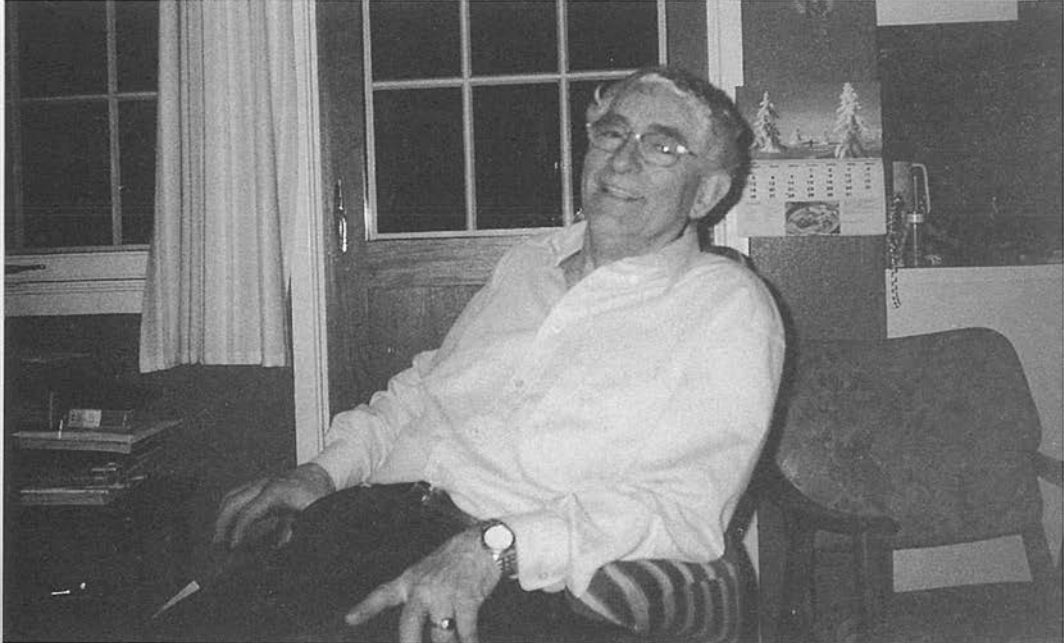
Tidleg på morgonen den 14. januar i år kjørte me vestover til Eiken, Hægebostad og Kvås. Gunnuf hadde avtaler med Martin Klungeland på Tingvatn og Anders Nøkland i Kvås om at me skulle ta ein prat om fedriftene frå området der borte. Helst var me ute etter dei driftekarane som hadde ført driftene sine over Vennesla til Arendal. Gunnuf hadde kontakta dei ut frå namn han huska på driftekarane som kom med driftene over Drivenesheia då han var i oppveksten.

Først besøkte me Martin Klungeland. Han hadde drive som hestehandlar heilt frå han var 15 år. Martin hadde ikkje sine driftevegar gjennom Vennesla. Derfor var me litt i tvil om me skulle intervju han. Det han fortalde oss var likevel lokalhistorisk sett så interessant at me tok oss god tid hos han og fekk eit langt intervju med han om korleis han dreiv hestehandelen for 60-70 år sidan. Då Martin sine driftevegar ikkje kryssa Vennesla, fann me det mest riktig å bruke plassen i dette årsskriftet til omtale av driftevegen som gjekk over Drivenes.

Så kjørde me til Anders Nøkland som me møtte heime på garden på Kvås. Anders hadde gjort ein god jobb for oss før me kom. Han kjente godt til driftemiljøet i området Eiken, Hægebostad og Kvås. Hans bestefar, Olav Nøkland, hadde vore driftekar i mange år, og ennå levde ein av hjelparane hans – Thorvald Haddeland. Thorvald hadde vore med på driftene i ca. 1930-33.

Gjennom Thorvald som er født 2. august 1917, hadde Anders fått god kjennskap til bestefaren sin måte å drive på og dei vegane han brukte mot aust.

Olav Nøkland var født på Nøkland i Eiken 2. februar 1855. Dei var fire søsken. Alt i 6-7 års alderen var han for første gong på "drifteheia" og gjætte saman med sin far. Dei tok imot sauer og storfe. Mot ei lita godtgjersle, gjødde dei dyra opp på heia før dei dreiv dei mot aust og selde dei. Dei leigde heiebeitet. Om nettene låg dei under hellerar og sov. Vanlege "driftheier" var innover mot Nøklandstøylane, Sandvann, Bjønnehomen og områda omkring der.

*Andreas Nøkland, soneson til kreaturhandler og driftekar Olav Nøkland.
Bildet er tatt 14.01.1998 av Trygva Jortveit.*

Olav og kona reiste med barna til Amerika i 1902 og slo seg ned ved Elk Rapids i Michigan. Simen, far til Anders, var då 16 år gamal. Kona til Olav døde i 1908 og er gravlagd i Elk Rapids. Like etter første verdskrig reiste Olav tilbake til Noreg. Simen kom tilbake i 1922. Olav og Simen tok då til med å handle fe, helst storfe. Det heldt dei på med til Simen gifte seg og kjøpe garden i Kvås. Olav, derimot, heldt fram med å handle med kreatur.

Olav dreiv helst driftene sine til Arendal der han selde dei siste restane av fe til slakt. Me skal her "gå opp" den vegen Olav og hjelparane hans gjekk – driftevegen – frå Eiken til Arendal.

Driftevegen gjennom Vennesla

Olav låg ikkje som far sin på "drifteheia" og fora opp dei dyra han tok med i drifta si. Han tok imot dyr som den enkelte bonde ville selje. Noe betaling blei det ikkje før dyra blei selde. Olav avtalte bare ein pris med bonden og betalte på tilbakevegen frå Arendal. Rundt 1930

var prisen 150 – 200 kroner for ei ku. På den prisen la han ein fortенeste på 25 kroner. Det var ikkje alltid han fekk den prisen. ”Han var ærlig . Ja, han var altfor ærlig” meinte enkelt av dei som kjende han.

Olav starta gjerne turane rundt St. Hans. Med seg hadde han gjerne to gutar i 14-15 års alderen som hjelparar. Thorvald Haddeland var hjelparen hans i dei åra han var med. Dei brukte ikkje ridehestar. Dei gjekk. Det kunne hende dei hadde hestar med i drifta, men det var berre unntaksviis.

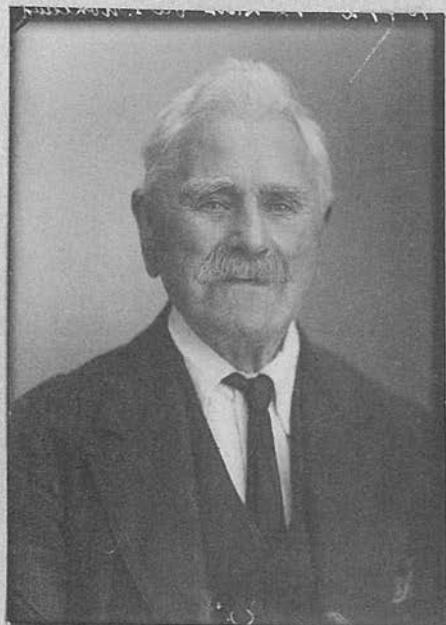
Olav sine drifter bestod av om lag 20 dyr då dei starta. ”Han gjekk føre ” sa Anders. ”Åsså ropte han kissa, kissa, kissa! Han hadde så heljeli et mål. En kunne høre han på lang lei. Og når han svinga av, så ropte han bare og song. Åsså svingte dyrane ette”.

Første dagen gjekk dei til Nerstøl mellom Eiken og Sveindal. På Nerstøl overnatta dei hos Ånen Nerstøl. Nest dag gjekk dei til Foss i Bjelland der dei hadde noen hestestallar dyra kunne vere i om natta. Ferda gjekk så vidare til Bjelland og over Kolandsheia til Hægeland der dei overnatta hos Olav Larsen. På Hægeland hadde dei noen kommunale stallar der dei kunne sette dyra om natta.

Langs ruta dei gjekk møtte bøndene opp for å selje eller kjøpe. Og handelen gjekk livleg. ”Det var liksom at ryktet gjekk føre dei om at nå kom driftekarer med drifta si ” fortalde Anders. ”Og maten då?” spurde me. Og Anders svarte: ”Dei kjøpte av og te noге – ei eske mæ smør åsså noге brø å noе sånn. Men når dei kom til folk blei dei tatt i mot som gjesta. Og kveldane ...Han var så god te å fortele og syngja...og det var stas”.

Frå Hægeland gjekk ruta vidare til Skarpengland, over Drivenesheia til Drivenes der dei tok inn på den øvste garden hos Eivind Drivenes. Thorvald fortalde om det: ”Då me kom ner, kom me te ein stor gard på venstre side. Der hadde dei et stort sauehus mæ veien. Åsså hadde dei gjerde for dyrane. Der var så gildt å komme”. Gunnuf minnest godt når driftene kom ned Driveneskleivane. ”Me hørte dei kom borti heia der. Så måtte me bort å se” sa han.

I 1930-åra dreiv dei dyra vidare ned til Moseidmonen og Vigeland og opp til Ålefjærveien som dei følgde over til Tveit.

Da dette Portret
blev tatt, 13 Mai 46
var jeg 91 og 3 Månner
og 13 dage gammel

Olav Nøklund

Driftekar Olav Nøklund (1855-1955). Bak på biltete har han skrive «Da dette Portret blev tatt, 13.Mai 46 var jeg 91 og 3 Månner og 13 dage gammel»

Thorvald minnest så godt "Moseidgrana". Dei måtte alltid famne om den då dei kom forbi der.

Før bygginga av Drivenesveien i 1910-11 er det sannsynleg at dei tok dyra over fjorden. Fram til oppdemminga ved Hunsfos lot dei etter vår meining dyra sømme over frå Sønninga til Støa. Om dei i tida frå oppdemminga til vegen mellom Drivenes og Moseid blei ferdig, brukte ferje over, veit me ikkje. Avstanden mellom Sønninglandet og Støa var ikkje verre enn at dyra kunne sømme over. Frå Sirdalsvannkjenner me til at dei let dyra i driftene sømme over mellom Virak og Haugom der bredda er ca. 500 meter. Bredda ved Støa er mye mindre. Likevel er der ting som talar for at dei brukte ferje. For det første var der ferjetrafikk frå før og for det andre kunne vatnet vere veldig kaldt

Thorvald Haddelend som var med på driftene rundt 1930-34. Bak på bildet har han skrive «Dette bilde ble tatt i Oslo i Mars 1936 da jeg reiste til sjøs»

for drifter som kom før St. hans. Issmeltinga i fjellet var gjerne ikkje ferdig før, og vatnet blei ikkje varmt før ved St. Hans. Det er noe me kjenner til me som har budd ved Otra.

Driftekaren og hjelparane hans fekk seg likevel ei overrasking på Drivenes under storflaumen i 1933. Dei kom der rundt St. Hans og la seg til for natta. Snøsmelting og regn førte til at vatnet i elva steig så mykje at dei måtte sleppe vatn gjennom dammen på Byglandfjord. Det gjorde at vatnet steig endå meir i Venneslafjorden. Vegen til Moseid sto under vatn . Det blei umogeleg å gå med drifta der. Over elva

kunne dei heller ikkje ta den. Driftekarane blei liggjande verfast i 2-3 dagar. "Då bestemte dei seg for å drive kreaturet over heiane ut til Moseid. Dei dreiv dei opp til Hestetraa (i Driveneskleiva) og tok dei gjennom dalen over til Skodane og ut Nordmarka til Moseid" sa Gunnuf.

I Tveit tok dei inn og overnatta hos Karl Skeie på *Drangsholt*. Karl var frå Skeie i Eiken og var i familie med Olav. Thorvald hadde ei gong skjært inn initialane sine på uthusdør der. "TH skreiv eg. Skal tru om dei ennå står der?" undrast han.

Torje, son til Karl, fortalde meg at dei pleidde å ligge over to netter på Drangsholt. Kreaturet bant dei i noen store graner som sto mellom garden og elva, og sjølv låg dei på loftet. Om kvelden samla det seg litt ein del folk for å sjå på drifta og prate og skøye med driftekarane. Ei gong var der ein noe "bedugga" fyr som lagte litt kvalme ut på kvelden. Då sa Olav : "Æ kunne ha lyst til å se litt på den karen der ". Så stilte han seg opp framføre han og "slo stifen". "Då tidde han" fortalde Torje.

Så var det "kissa, kissa, kissa " att. Turen gjekk vidare til *Birkeland* der dei overnatta i eit lite hus på høgre side like nord for sentrum. Jacob Moe har fortalt at det hende driftkarane kom med driftene til Valetjønna. Han fekk 50 øre for å passe dyra der om natta.

Ferda gjekk neste dag til *Herefoss* der dei budde hos Olav Herefoss. Då der i den tida bare var ein skarve krøtter-og kjerreveg langsetter Herefossfjorden, brukte dei lang tid på denne strekkja.

Frå Herefoss gjekk dei så til *Ørteland* som ligg på heia sydaust for Herefoss. Der låg dei over hos Inger, søster til Olav. Ho hadde kome der som tenestejente 16 år gammal. Der var ho på prøve i 6 månader. Den noe eldre bonden på Ørteland, Åsolv Ørteland, likte visst Inger veldig godt for han gifta seg med henne noe seinare. Då Inger drog frå Eiken for å finne seg arbeid, var dei 15 jenter i 15-16 års alderen som drog frå Eiken sammen – alle for å finne seg arbeid.

Frå Ørteland gjekk turen over Hørte til *Skiftenes* der dei hadde fast stoppeplass hos Sanina og Terje Haugen. Der gjekk dyra i ei innhegning på jordet ned mot Krobebekken om natta. Denne garden var næraste nabo til meg i dei tretti åra eg budde på Skiftenes. Me var

mye saman med borna til Sanina og Terje , Gudrun, Therese, Lolly og Marie. Om dei var gamle då me budde der, minstest dei godt desse driftekarane som kom kvar sommar. Der var så mye liv med dei og dei var så velkomne. Me prata titt om fedriftene Therese og eg. Minna frå dei var så kjære for henne. Ein annen nabo på Skiftenes, Håkon Berulfsen, huska au Olav Nøkland og fedriftene hans godt. Håkon er født i 1915.

Eit år var Hans Koveland med som hjelpar for Olav frå Ørteland til Skiftenes. Den sommaren gjekk dei ikkje til Arendal. Dei gjekk bare til Grimstad der Olav selde resten av drifta. ”Me hadde vel en 8-10 kyr igjen i drifta då ” sa Hans. ” Så tok æ bare ruta heim til Koveland igjen”. Hans som er født i 1917, bur nå på aldersheimen i Froland.

Normalt hadde Olav så mange dyr i drifta at han måtte til Arendal med dei. Dei gjekk då frå Skiftenes til Roresanden over Fjære til Arendal. Dette var siste etappe på driftevegen. I Arendal tok dei fedrifta heilt inn på torget. Her selde dei livdyr så lenge dei kunne. Dei dyra som blei igjen, blei seld som slakt.

Frå Arendal tok dei båten til Kristiansand. Derifrå reiste dei opp til Eiken. Totalt tok turen frå Eiken til Arendal og heim igjen om lag tre veker. Hjelparane hadde ei krone dagen i betaling. I tillegg hadde dei kosten og reisepengar heim att.

Olav Nøkland sin alternative drifteveg

Det hende au at Olav og hjelparane hans tok vegen til Kristiansand med driftene sine. I staden for å dra over Kolandsheia frå Bjelland til Hægeland, tok dei frå Foss ned Manndalen til Haugenes ved Mannflåvatnet. Der ferja dei over til Mannflå tok over *Fløystøl* til Finsland og Kristiansand. Dei overnatta då på Fløystøl. I Kristiansand var der eit losji i Kristian 4. gate der dei overnatta. Der var ferdig innhugning for feet dei kom med i driftene.

Ein driftekar er gravlagt ved Herefoss Kyrkje

Olav Nøkland var som nemnt født i 1855. Han held på med kreaturhandel til i slutten av 1930-åra. Han var då omkring dei åtti. Då han

var 92 var han på sykehuset i Kristiansand og blei operert. Dette var om våren. Før jul haika han frå Kristiansand til Kvås. Derifrå traska han over heia til Kvås i snø og kom heim på julaften med ryggsekken på. Olav døydd hos søstera på Ørteland i 1955 og er gravlagt ved Herefoss Kyrkje.

Gunnuf fekk bukk av faren

Det hende at der var andre driftekarar som tok opp konkurransen med Olav. Heilt frå Arendal kunne dei komme vestover å kjøpe dyr. Andre frå området der vest kunne au komme med drifter. Ein av dei var Fredrik Grostøl fortalde Gunnuf. I 1928 tok Fredrik inn på Lundevold med ei drift. Kona der, kona til Markus, var frå Blåga og Fredrik og ho kjende derfor kvarandre godt frå før. Med i drifta hadde Fredrik ein stor bukk.

Gunnuf fortalde:

”Det var då min far kjøpte bakk te mæ. Æ var 8 år gammal. Drifta gjekk på Sønningsjordet og mellom dyrane var der ein stor kvit bakk.. Bokken var heilt umaulig så dei lagte sele te den. Men bokken var for stor. Då Karl Lundevold holdt i selane, dro bokken han bortette på bare skoane. Æ fekk lungebetennelse mens æ hadde bokken. Æ var dårlig. Men det føsste æ spørte etter då æ kom mæ litt, var bokken. Me sendte den på heia på våren, inn på Høgåsen mæ Skulebårvannet. Den sommeren lokta det bakk øve heile heiane der inne.

På høsten ville pappa slå den i hæl. Då han skolle te mæ det, kom Jørgen Norheim som tjente på Moseid forbi. Kan du holde bokken for mæ ? spørte pappa. Så slo dei 16 slag. Aligevel sto han der. Te slutt måtte dei stikke han”.

Etterord

Under samtalen Gunnuf og eg hadde med Andreas Nøkland drøfta me litt dette med fedrift. Me var alle einige om at det var ein god måte å løyse problema med marknadsføringa av kjøttet på. Det var au ein

grei måte å få kjøtet ferskt fram til kundane. Andreas kom au inn på ei anna side ved fedriftene som ikkje er kome fram i det lille som er skrive om dei - nemleg at dei kunne spele ei viss rolle i avlsarbeidet. Det er kjend at dei dreiv godt avlsarbeid lenger vest og at mange bønder her i aust var lystne på å kjøpe både småfe og storfe som var gode avlsdyr. Driftekarane visste nok å spele på dette med avl når han handla. Mange av kyrne i drifta gjekk med kalv, og ei god "berkjyr" var truleg lett å selje. Bønder som var framsynte, heldt seg nok difor godt inne med driftekarane. I drifta hans kunne han ha gode dyr som kunne vere gode å ha i kreturflokken på garden.

Eit spørsmål som har opptatt meg er om der var noen samband mellom driftekarane og "barnevandringa" – den vandringa der var kvar vår for 100-150 år siden av arbeidssøkjande born frå vestre del av Vest-Agder til bygdene her og like aust for oss. Anne Tone Åneby Sætra på Aust-Agder-arkivet som interesserer seg for emnet "fedriftene" og Thyra Ågedal i Konsmo som interesserer seg for emnet "barnevandringa" meinte der kunne vere det då eg drøfta spørsmålet med dei. I og med at fedrifta er så mykje eldre enn barnevandringa, er det truleg at dei første kontaktane mellom bøndene i aust som trong gjætarar og foreldra til born i vest som trong arbeide, kan ha skjedd med driftekarar som mellommenn eller agentar. Et spørsmål er då om til dømes Tingvatn Ting kan ha vore ein stad der arbeidsavtaler for desse borna blei gjort.

Kjelder:

1. "Glimt fra driftetraffikkens saga" av I. Berner Eikeland. Agder Historelags årsskrift 1965
2. Samtale med Martin Klungeland, Tingvatn, 14.1.1998
3. Samtaler med Andreas Nøkland, Kvås i 1998
4. Samtaler med Gunnuf Drivenes, Vennesla i 1998
5. Samtale med Torje Skeie, Kristiansand, 9.11.1998
6. Samtale med Hans Koveland, Froland, 9.11.1998
7. Samtale med Thorvald Haddeland, Eiken, 9.11.1998
8. Samtale med Håkon Berulfsen, Landvik, 8.11.1998

Barnevandringer

Av Odd Arild Nordli

Fra 1830 og fram mot århundreskiftet kunne en om våren på Sørlandet se store og små barneflokker langs veiene. Det var ikke mye sang og lek å spore blandt disse barna, men heller gråt og tårer på kinn.

Barna kom fra bygder vest i fylket og var på vandring østover for å få arbeid på gårder i Iveland, Birkenes, Mykland osv. De skulle til "Austlandet", som nevnte kommuner ble kalt. Også til vår bygd kom noen av disse arbeidssøkende barna.

Gregar Eikeland fortalte på en av Vennesla historielag sine vandringer noe som gjorde inntrykk. Hendelsen var fra hans oldefars tid og gikk i korthet ut på følgende:

En dag banket det på døra på Eikeland. Utenfor stod det ei jente og spurte etter arbeid som gjeter. Jenta var kanskje ikke mer enn 9 - 10 år gammel og liten av vekst.

I alle fall så eikelandsbonden ned på henne og sa: "Det var ei lita jente." Men den lille svarte: "Heima hjå okke mæle me ikkje hjuringane ette storleiken." Denne replikken kunne ikke bonden på Eikeland stå for, så jenta fikk arbeid som gjeter den sommeren. Jentungen sparte seg nok ikke, for det ble fortalt hun var den beste gjeteren de hadde hatt.

Denne lille jenta som kom til Eikeland for ca. 150 år siden, var en av mange som kom fra Mandalen, Audnedal, Lyngdal og Kvinesdal for å arbeide om sommeren lenger øst.

Barnevandringen er et sårt kapittel i vår landsdels historie. Det var nok mange som gråt, både åpenlyst og i det skjulte, da disse små ble sendt hjemmefra for å arbeide hos fremmede mennesker milevis borte. Barna kunne trygle og be mor og far om å slippe å reise, men nøden tvang foreldrene til å sende dem av sted.

Det vanlige var at de dro av gårde i april og kom hjem igjen ut i november.

Når de reiste, hadde mange eiendelene sine i en klesbylt som hang i en stav som lå over skuldra. Andre hadde tingene sine i et skrin med

reimer i som de bar på ryggen. Det var ikke store reisebagasjen de hadde, så det var ikke den som tynget mest....

Hvordan disse små fant veien til sin nye arbeidsplass, kan en undre seg over. Men ofte gikk yngre barn sammen med eldre som var kjent. Reiseruten var forskjellige, men mange gikk over heiene til de kom fram til Mandalen. Derfra fulgte de omtrent den traseen som Sørlandsbanen har til Kristiansand. Fra Kristiansand reiste noen innover i landet, mens andre tok en båt østover langs kysten.

Men det var ikke alle som hadde noen å reise sammen med. Det fortelles om stortingsmann Hans Brådland fra Vigmostad, at han fant veien fra Vigmostad til Høvåg da han bare var 7 år gammel. Mora fulgte han et lite stykke på veien, og da de skiltes sa hun: "Vårherre får passe på deg, nå kan ikke jeg følge deg lenger." Så hørte ikke foreldrene noe mer fra gutten sin før han kom hjem igjen på høsten med gjeterlønna i lomma.

Mange av barna ble godt behandlet der de kom. Noen kom til barnløse ektepar og overtok etterhvert hele gården. Men det er også mange eksempler på at barna hadde det vondt. De måtte arbeide fra tidlig om morgenen til sent på kvelden. Noen steder var det slik at barna på gården gjette når det var sol og fint vær, men når været var stygt måtte gjeteren vestfra på skogen med dyra.

I tillegg var det som oftes smått med både mat og varme klær, så mange sultet og frøs. Et lite vers fra Audnedal forteller hva en gjeter tenkte på når han var i skogen med buskapen:

Je dæ va kvellen
å æg sad mæ ellen
å alle sjeien va borte
så nær som mi
så fekk æ grauden aleine

Men for mange var hjemlengselen verre enn både hardt arbeid, lite mat og fillete klær. De største barna skjønte hvorfor de måtte reise hjemmefra for å gjete. Lønna, som var ca. førti kroner for en gjetesesong, var helt nødvendig for at foreldrene skulle greie å beholde gården å ikke havne på fattigkassen. I tillegg ble det en munn mindre å

mette hjemme når en var borte på gjeting. Vissheten om dette hjalp dem nok litt når fortvilelsen og hjemlengselen var på det verste. Men mange av de minste skjønnte nok ikke dette. I tillegg til at de frøs og sultet, kunne de ikke forstå at mor og far kunne være så slemme at de sendte dem av sted.

Hvordan gikk det med disse barna senere i livet?

Skjebnene er selvsagt uttallige, men mange ble raskt voksne fordi de tidlig måtte lære å greie seg selv.

En hel del reiste til Amerika så snart de fikk mulighet. De innså at hjembygda ville bli et liv i fattigdom uansett hvor mye de arbeidet og slet.

Men for mange ble somrene som barnearbeider på "Austlandet" en vond opplevelse som det helst ikke ble snakket om.

Det er også skrevet svært lite om dette emnet. Den eneste artikkel jeg kjenner til er: "Barnevandringer på Sørlandet i eldre tid" av Gabriel Øidne. Det er der jeg har funnet det meste av stoffet.

Hva var så bakgrunnen for disse barnevandringene?

Peder Clausen Friis, som var prest i Audnedal, skrev at Vest-Agder var en "mager og ufruktbar egn."

Det hadde han nok rett i hvis han sammenlignet med andre fylker. Bare tre prosent av Vest-Agders areal var dyrket på denne tiden. Rundt Oslofjorden var det tilsvarende tall tretti prosent.

Vest-Agder var også, før utvandringen til Amerike satte inn for alvor, ett av de tettest befolkede fylker i landet. Gårdene ble delt flere ganger, og de ble til slutt så små at deler av befolkningen levde på sultegrensen. Sulten rammet først og fremst folk som bodde inne i landet i vestre del av Vest-Agder.

De som bodde ute ved kysten hadde vanligvis heller ikke store gårder. Men der hadde befolkningen fiske og sjøfart som ga mat og penger, så de greide seg noe bedre.

Vogt, som var stiftamtmann, skrev i 1862 at fattigdommen som hersket i disse bygder var verre enn i noen annen del av landet.

I dag kan vi neppe forestille oss den fortvilelse mange av disse

menneskene måtte føle når barna ble sendt hjemmefra. Riktignok levde folk flest under vanskelige forhold, men mange av de små som ble sendt til "Austlandet" for å gjete var nok blandt de som hadde det verst.

-Så kan en undre seg over at det ikke er mer enn litt over hundre år siden disse arbeidssøkende barna kom gående gjennom vår bygd.

"Steinen"

Av Olav Jortveit

"Steinen" var fyrst og fremst ein diger, jordfast stein. Men så var han au ein samlingsplass og møteplass for born og vaksne frå Revehola, Nesane, Røllend og sørlege delen av Vardeheia.

Han likna litt på ei diger halvkule der den runde delen var festa djupt og godt i jordsmonn og grus mens den vide sirkelflata låg vassrett med andletet vendt mot himmelen. Men kanten var fint avrunda slik at "Steinen" var behageleg å sitje på. Og der var plass på han til fleire karfolk samtidig, karar som saman med tusen andre gjennom tidene hadde slipt steinflata blank med buksebakane sine. Og steinflata var reingjord av regn og vind og all denne buksebakslitinga slik at den fine ljosraude granitten skein fram.

Me talar om ein svært markert stein som var brakt dit han låg av innlandsisen for 10 - 12 tusen år sidan. Han var ikkje til å rugge på for noko menneske.

Tilfeldigvis låg han der ein gammal gangveg frå Nesane og Revehola munna ut på Storvegen. Han var lagleg og fin å sitje og kvile på for ein som var trøytt og bar tungt, eller for folk som ville sjå nærare på menneske og kjøretøy som fór langs vegen på fine soldagar. Og han var eit trygt og fast merke når ungane frå nabolaget gjorde avtale om å møtast. "Me mødes mæ "Steinen" i måra tili", sa dei kanskje når dei måtte inn om kvelden.

Og vaksne som hadde vore på butikken hos Eikenes og handla, sette frå seg varene ei stund for å slå av ein prat når det sat andre og prata der frå før.

Og i kveldinga, om temperaturen var behageleg, kom dei ruslande med hendene i lomma, desse vaksne mennene, glodde opp i vêret ein liten blink og sa eitt eller anna før dei tokka seg inn på "Steinen". Så småprata dei og glytta nedover vegen mot hest og mann med langkjerre, kan hende, eller oppover Vardehei-vegen der gamle Josef Bergkvist kom ruslande med vass-åk og vass-bytter for å hente vatn til kveldsstellet i ein av dei to brønnane som låg like bortom vegskiljet.

- Men Josef hadde som regel litt tid til overs og sette frå seg bytter og åk og kom over vegen til dei hine for å rø ei stund - og gni litt på "Steinen", han au.

"Steinen" blei au kalla "Jakobs Stein" fordi han låg såvidt innpå eigedomen til Jakob Åsmundsen, like nedforbi husa hans - der Jack Magnussen bur i dag. - Og Jakob var ein av dei som rusla ned dit. Han hadde ikkje så lange vegen.

- Men det var ikkje alltid Jakob likte at borna var der, for dei store gutane erta han somtid, sa ting til han som dei visste han ville bli sinna for. Då fór han etter dei og jaga dei derifrå. Og det tykte gutungane var spennande.

Som regel var likevel livet kring "Steinen" fredeleg og forsonande. "Steinen" baud inn til det, der han låg roleg og tung. Og når både vaksne og born var der samtidig, vågde ingen å erte Jakob. Og det var stas for borna når dei vaksne ein gong imellom vende seg til dei med eit godord eller for å småerte.

Det har aldri blitt skrive noko om kven dei var alle dei som gjennom tidene stoppa opp ved denne steinen for å prate - når vêr og temperatur var lagleg. - Men det var for det meste menn som møttest. Kvinnene hadde vel nok å gjere heime med stell av born, hus og mat.

Frå åra kring 1940 er me fleire som minnest m.a. gartner Johnsen, Josef Bergkvist, Jakob Åsmundsen, gamle Jakob Heiseldal, Ola Bakkan, Sigurd Eikenes, gamle Notto Jortveit i Røllend, Emil Eriksen som eigde småbruket like nedanfor huset til Jakob Åsmundsen - der Sven Lundevoll seinare bygde seg glasverkstad og nytt hus. Og frå Nesane kom Gotfred og Marie, Gunhild og Tønnes, Karen og Gustav. Dei nytta ofte gangvegen forbi "Steinen" når dei hadde ærend til butikken eller til andre stader.

Kva dei prata om desse som sat der på "Steinen", kan me tenke oss: Vêr og vind, fyrst og fremst, små og større hendingar i bygda og i bygdene omkring, om ting som var nemnde i avisa, politikk og verdshendingar.

Og eg er ikkje i tvil om at gamle Notto nytta høvet til å deklamere det velkjende eposet "Storegut" som Aasmund Olavsson Vinje hadde dikta. Dette kunne Notto 'udenatt' frå ende til annan. Eg opplevde å høyre han deklamere det. Då sat han ikkje på "Steinen", men på ein

potetsekk borti hjørnet i butikken til Sigurd Eikenes, med eine kneet i kross over det andre og vippe med foten i takt med rytmane i diktet.

Ein gong imellom tok dei opp problem dei hadde å stri med, ikkje minst under krigen. - Møta ved "Steinen" var kanskje ei form for mentalhygiene for dei som var der. Og under krigen fekk dei høyre nytt frå London av dei som lurte seg til å lytte på radio, - kan hende av Ola Bakkan, når han vågde seg til.

Det var nemleg slik at tyskarane hadde bestemt at alle som eigde radio, skulle levere han inn. Ingen skulle ha lov til å lytte til "propagandaen" frå London. - Ola Bakkan hadde eit romsleg lager i huset sitt som han måtte stille til disposisjon for lagring av radioane i bygda. Her stod radiokassene stabla så lenge krigen varte. Ola Bakkan budde like nord for møteplassen ved "Steinen". I kjellaretasjen der hadde han ei lita forretning med kioskvarer og ein liten kafé. - I dag bur Tore Rosseland her. Han er gift med Elisabeth, dotter til Frank Magnussen.

Me "gudane" frå Revehola var i sin sterkaste vekst og fulle av energi nettopp i krigsåra. Me var ved "Steinen" den 9.april 1940 og såg på det mørkkledde toget av fortvilte og trøyte menneske som strøynde innover i landet frå "Byen", - flyktningar på veg bort frå bombing og kanoneld.

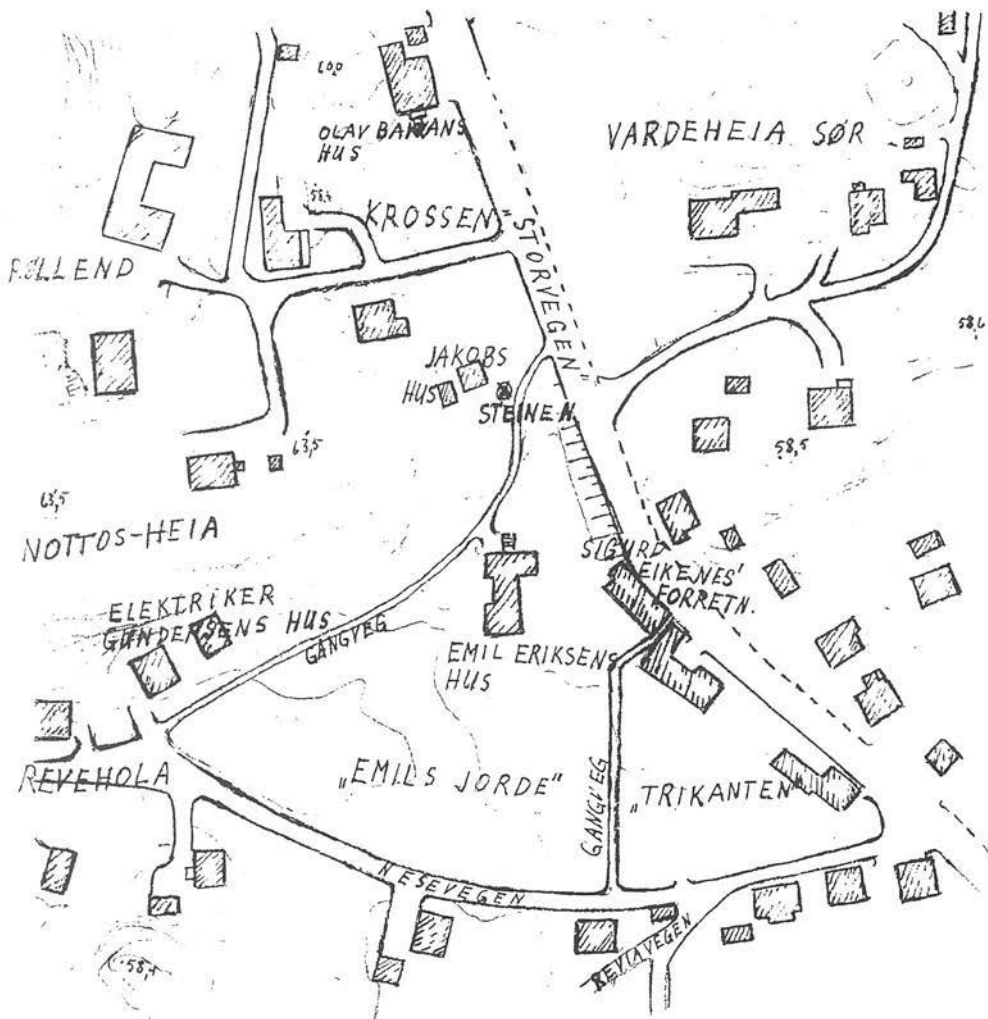
To klare bilde festa seg i minnet mitt frå dette toget:

- Ei eldre kvinne som halta sterkt og såg uendeleg trøytt ut,
- og ei barnevogn som hadde slike store, høge og tynne hjul og var lasta med papp-øskjer og klede. Og det var ein mann som skudve vogna framføre seg.

- Utpå dagen kjørde onkel Arne meg og andre av dei yngre borna i familien til Honnemyr på langkjerre. Der var me au flyktningar - og låg på flatseng nokre dagar.

Seinare møttest me ved "Steinen" for å sjå på tyskarane når dei var ute med vogntoga sine, eller dei marsjerte gjennom bygda taktfast og syngjande. - Der var alltid noko nytt og spennande å oppleve for nysgjerrige gutungar når tyskarane var ute, og det var ikkje så sjeldan me hermde etter dei og leikte krig.

- Me skaut med pil og boge, og me laga "springbørser" som me

Kartet syner en del av Vennesla sentrum i 1961 - området nord og vest for Trekanten kjøpesenter. Fleire av husa blei rivne då den nye riksvegtrase'en blei bygd. Ein god del nye hus er komme til.

Bildet viser veikrysset i dag like nord for Trekanten med «Jakob Åsmundsens hus» i bakgrunnen. Lenger bak og heilt til høgre ligg «Olav Bakkans hus». Oppe til venstre har me «Nottos-heia».

skaut småstein med. Og det hende me var "bevæbna" når me møttest ved "Steinen". - I den samanhengen fortel Rolf Jakobsen:

"Henry, bråoren min, hadde ein sånn rænnébåge, vett du. Så va de ei gång då tyskårane va ude og masjerte og viste fram kjøretøyan sine som dei hadde montert våben på. - Då va me mæ "Steinen".

Henry va ju liden og domm. - Mæn æ hadde allri innbilt mæ at 'an va så nauden. Fårr tru du 'kj'an la sæ ner bag "Steinen" og spænte rænnébågen, la på ei pil, sikta og brænte a rætt imåod ein høg åffiser som ståo i stram giv-akt på de fysste kjøretøye. De hadde påmontert ei ståor mitraljøre, tru æ de va.

- Dæn lille pila fåor lige øve haue på tyskåren. Han mærka de. - Då stansa han kjøretøye sitt og alle kjøretøyan

*bagenfårr, snudde sæ imåod Henry og åss andre gudongane,
løfta hånna te jelmten te ein helsen, snudde sæ tebage ijæn
og setta kolånnen i gang og kjørte vidare. -
De gløym' æ allri!"*

"Å tø bile" var ein leik som hadde starta opp truleg på slutten av 1930-talet. Då var me ved "Steinen". Der fekk me "tildelt" bilar som kom kjørande på Storvegen. Den som hadde ropt "Tø te å vere fus!", "fekk" den fyrste bilen. Og han eller ho som hadde sagt "Tø te å vere nommar tåo!", "fekk" den neste bilen - osv. På den måten hadde au dei minste mellom oss sjanse til "å vinne" dei finaste bilane.

Jentene var med på denne leiken somtid, sjølv om han blei rekna som ein guteleik. - Men jentene møtte også opp ved "Steinen" og heldt på med sine små gjeremål, parallelt med det gutane heldt på med. Og alle saman var nysgjerrige på det livet som Storvegen kunne syne fram med bilar, motorsyklar, hesteskysar, handkjerrar, syklar og fotgjengarar.

Åslog (Bakkan) Oksum fortel at jentene frå grannelaget ofte møttest ved "Steinen" om morgonen for å bestemme kva dei skulle ta seg til utover dagen. Men det var også viktig for dei å vise seg fram dersom dei t.d. hadde fått eit nytt klesplagg eller nye pyntesaker. Og Åslog har eit klart bilde av fine og nette småjenter som stod og småtrippa og prata saman, kledde i mangefarga bomullskjoler og kvite forkle.

Det var forresten ein mindre stein like innmed "Steinen", der dei minste gutane sette seg, dei som ikkje hadde mot og kraft nok til å kjempe seg plass på "Jakobs Stein". "Dæn lille steinen" var mykje brukt den au, og han var lagleg å sitte på for to småkarar med stutte bein. Men han var elles lite ansa på.

- Det var Oskar Eriksen som minte meg om "Dæn lille steinen" då eg ringte han. Han hadde hukt seg ned der som liten tusseladd sjølv mang ein gong, slik me alle gjorde då me var mellom dei minste i kameratflokken.

"Utvikling".

I dag er "Jakobs Stein" borte. - Etter kvart som vegsystemet blei lagt om og gangvegen frå Nesane og Revehola forbi "Steinen" blei mindre brukt, døydde også livet kring "Steinen" ut etter kvart.

Ei tid låg han der gløymd og einsam, - til bulldosaren ein dag kom og pressa han med kjempekreftene sine nådelaust ut av det tusenårige leiet sitt og rulla han føre seg og stupte han djupt ned i fyllmassa til den nye Storvegen.

Rolf Jakobsen fortel:

*"Henry jekk opp te Ståorveien dæn da'en han meinte dei hålt på å arbei' dær "Steinen" lå. Mæn då va de fårr seint.
- Me skolle ju ha tatt vare på dæn steinen. Viss ikkje han konne bli ligganes dær 'an lå, så konne arbeidsfålkane ijallfall ha stelt te ein fin plass te 'an bårti kanten ne'fårbi huse te Jakob. De hadde dei greidd som ingenting mæ dei svære masjinane dei he i da'".*

Desse har vore med og gjeve opplysningar til artikkelen:

Åslaug (Bakkan) Oksum

Oskar Eriksen

Rolf Jakobsen

Tordis (Jakobsen) Moseid

Gunnar Gundersen

Astrid (Jakobsen) Lindekleiv

He dykken kyykken heime 'os dykken?

Historielagets dialektspalte redigert av Olav Jortveit

Me er no komne til den sjette spalta om Vennesla-målet. Ho tek føre seg eit utval av ord på bokstavane i, j og k.

Heile artikkelen med innleiing, ordliste og språkprøve er skriven av Olav Jortveit denne gongen. Trygve Jortveit, som tidlegare år har skrive språkprøva, har i dette heftet konsentrert seg om arbeidet med ein annan artikkel.

Språkkommentarane er denne gongen plasserte ute i sjølve ordlista direkte knytta til dei orda som dei er aktuelle for.

Hans Ross er eit namn som ikkje er nemnt i dei tidlegare artiklane våre om Vennesla-målet. Han er den viktigaste av dei målgranskarane som heldt fram med og utvikla vidare det arbeidet Ivar Aasen starta. - I einskilde høve syner eg til ordformer som er å finne i ordboka hans "**Norsk Ordbog**" med undertittelen "**Tillæg til 'Norsk Ordbog' af Ivar Aasen**". Ordboka til Hans Ross blei gjeven ut fyrste gongen i 1895.

Ordliste for Vennesla-målet (framhald).

Utdrag på bokstavane i, j og k.

Forkortingar:

s = substantiv, v = verb, adj = adjektiv, adv = adverb, prep = preposisjon, m = maskulinum (hankjønn), f = femininum (hokjønn), n = nøytrum (inkjekjønn), bm = bokmål, da = dansk, eng = engelsk, norr = norrønt (gammalnorsk), ty = tysk, sv = svensk, lat = latinsk, Aasen = Ivar Aasen, Ross = Hans Ross. Staving som har hovudtrykket i eit ord er understrekt.

ie (s,f) - straumkvervel, stad i elvestraumen der vatnet sviv rundt i stor fart og dannar "hol" som strekkjer seg eit stykke ned mot botnen av elva, bagevje (Aasen: Ida, norr: ida).

Døme: - Nå de æ fløym i elva, kjæme de fram none fæle ie i strøymen.

- Rev-ia æ ei bagevje et stykke nerenfårr Nesådden.

i jærkvell - gammal seiemåte i Vennesla for 'i gærkveld'.

(adv) Døme: - I jærkvell sadd me og spelte kært heilt te klåkka elve.

Merknad:

Her har me både palatalisering av g > j og omlyd av å > æ. Dei gamle hadde (og har) også palatalisering i uttrykka 'i jår', 'i jårmårra', 'i jårnått'.

ikkje - nektingsadverb som har kortforma 'kje' som me til vanleg bruker etter ein vokal inne i setninga. - Og kortforma 'kj' får me når nektingsadverbet har vokal både føre og etter seg (Aasen: ikkje, norr: ekki).

Døme: - Ikkje vett æ hå de bli te!

- D'æ'kje no' å snakk' om.

- Ho æ'kj'a dei snillaste damane akkurat.

Merknad:

Det gammalnorske '*ekki*' og vårt '*ikkje*' har utvikla seg frå eit eldre '*eitt-gi*' = ingenting. - Dette er ei inkjekjønnsform som har den motsvarande hannkjønnsforma '*einn-gi*' og hokjønnsforma '*en-gi*'. Me finn t-ane i '*eitt-gi*' att i t.d. austlandsforma '*itte*'.

ikkje kon

(adv)

- bare, ikkje anna enn, ikkje meir enn.

Døme: - D'æ 'kje kon leven og bråg mæ dæn gudongen.

- Æ he 'kje kon fæm kråone ijæn i lomma.

Merknad:

Her har me med dansk påverknad å gjere. Me kjenner att den gamle danske forma '*ikkun*' som har same tyding som vårt '*ikkje kon*'. Den danske forma er trekt saman av '*ikke uden*'.

I dag er bare kortforma '*kun*' nytta i dansk språk og norsk bokmål. Ikkje minst er ordet flittig brukt i butikkreklamane.

'Kon' kjem av det danske '*kun*' som tyder '*bare*'.

'*Ikkje kon*' skulle då eigentleg ha tydinga '*ikkje bare*'. Men slik er det ikkje. I Vennesla-målet tyder det '*bare*'.

ikkon (s)

- ikorn el. ekorn, gnagardyr med lang buskete hale (Aasen: Ikorn, norr: ikorni, lat: sciurus vulgaris).

Merknad:

- Det engelske namnet '*squirrel*' har sitt opphav i dei romanske språka. Jamfør med det latinske namnet!

ikkontapp

(s)

- drope gulblank og storkna harpiks frå lite sår i granborken. Blir brukt til å tyggje på, og får då ein raudfarge.

Retteleg fin "ikkontapp" har ein liten søt smak
(Aasen: Ikornknapp).

ingaleis - på ingen måte, slett ikkje (Aasen: ingileid el.
(adv) ingileides).

Døme: - D'æ ingaleis som i gamle da'e!

inneståans - Uttrykk som fortel om pengar ein har i banken.
(v,pres. Døme: - Han he mange tusen kråone inneståans.
part.)

i sta - nettopp, nyleg, for litt sidan; straks, om litt
(adv) (Aasen: i stad, norr: i stad).

Døme: - "Æ sa de ju te dæ rætt i sta! Du æ så
gløymesk atte!"

- "Æ kjæme bårt te dæ i sta. Æ må fysst ede."

Merknad:

I moderne norsk skriftmål er 'i stad' ført opp bare med tydinga '*den aller næraste fortida*' (nettopp, for litt sidan).

I gammalnorsk mål og hos Aasen har uttrykket både tydinga '*den aller næraste fortida*' og '*den aller næraste framtida*' - slik det er i Vennesla-målet i dag. Det gammalnorske 'rætt i stad' er framleis levande hos oss i dag.

jede - omtalt, mykje snakka om.

(adv) Døme: - "He du hørt jede de siste påfonne te Tore?
Nå he 'an kjøpt sæ motorsykkel mæ sievångn!"

Merknad:

Ordet kjem frå eit norrønt verb '*geta*' som m.a. tyder 'å omtale'. '*Jede*' er partisippform, inkjekjønn som er brukt som adverb. Det ser ut til at partisippformene er det einaste me finn att av dette verbet i Vennesla-målet i dag.

Partisippformene for hankjønn og hokjønn finn me t.d. i adjektiva 'vijeden' (vidgjeten) og 'namjeden' (namngjeten).

Legg også merke til uttrykket 'jedåor' (= god omtale, godt rykte).

- jeine (v) - svinge til sida, kome ut av retning (Aasen: geina).
Døme: - Han skaud mæ ei pil som jeinte veldi.
- Sjuføren kjørte i fylla og jeinte frå sie te sie.

- jogl (s,n) - Hardt tre med tett og brun substans. Finst fyrst og fremst på furu og gran - særleg i ein sving på stamma. 'Jogl' er vondt å sage i med ei handsag fordi veden der er skeiv.

Merknad:

Jogl, jokl, joklevid, jøkle og jøkleved er namn me finn på denne vedsubstansen på Agder.

Andre stader har dei nemningar som kjem av det gammalnorske '*thinnur*': - *tinar, tenar, tennår, tånnår, tinor* (Åmli i Aust-Agder), *tinale* (Setesdal).

- ju (adv) - jo, då.
Døme: - "D'æ ju bær enn ingenting", sa Kåre då 'an skolle pele blåbber og fant bare mikkelsber.

Merknad:

'*Ju*' står alltid trykklett i setninga. Ordet er nok ein trykklett variant av interjeksjonen 'jau'.

- jur (s,f) - tønneband, ring laga av vidjeband eller jernband som skal halde saman stavane i ei tønne, ein butt e.l. - Jurer av solid jernband har tidlegare blitt brukte av borna som leikehjul (Aasen: Gjord el. Jur, norr: gjord).

Døme: - Dæn nedårste jura i silletønna jekk rætt a.
Ho hadde rosta i sønn.

- Nå en slære på ei jur, så roll 'o som et jul
framøve, og dæn som slære, springe mæ sia og je 'o
ein dask mæ ein kjepp nå og då.

Merknad:

Av 'jur' er verbet 'jyre' laga. Vokalendringa u > y
er ein i-omlyd.

'Å jyre et høyllass' vil seie å feste eit høyllass til
kjerra eller sleden med eit kraftig tau, 'jyretau'.

jyb (adj) - djup, motsett av *grunn*, djuptenkt (Aasen: djup,
norr: djúpr).

Døme: - Heime hadde me ein veldi jyb brønn.

- Talåren kâm mæ mange jbye tanke.

Merknad:

Her har me eit Vennesla-ord som er sett saman av
element frå både det norske ordet *djup* (utt.: *jup*)
og det danske *dyb*. Jfr. elles orda 'jybde',
'jybålen', 'Jybdalen'.

jæntedalt - gut som heng mykje etter (diltar etter) jentene.

(s,m) Døme: Per æ litt a ein jæntedalt. Han lige møe bær å
vere sammen mæ jænte enn mæ gude.

jænvårdi - innvikla, innfløkt, vanskeleg; vidløftig
(adj) (Aasen: gjenverdug).

Døme: - "De va då ein jænvårdi skrue! Æ tru'kj'æ
fære løyst 'an."

- Petra æ ei jænvårdi dame.

jømmel - gjennom, inn frå ei side og ut på den andre
(prep) (Aasen: gjenom, norr: gegnum).

'Jømmel' ser ut til å vere ei heilt spesiell form av
ordet, og truleg er ho ikkje mykje brukt i dag.

Rotvokalen 'ø' finn ein elles i andre dialektformer av ordet: *gjønom, gjøno, gjønå*.

Døme: - Jåon kjæme te å ha flyskrækk jømmel heile live.

jønne gjerne, med lyst (Aasen: gjerna, norr: gerna el.
(adv) gjarna).

Bøying: jønne - hellår - helst.

Døme: - "Æ skolle så jønne ha våre mæ te Syden, mæn æ tru'kj'æ he rå."

jåo - Kraftig rop som ein t.d. gjev frå seg i skogen for
(s,m,el.n) å få kontakt med andre som er i nærleiken, men som ein ikkje ser, 'hoist', 'haust'.

Merknad:

Ordet er ei Vennesla-form av '*ljod*' (utt.: 'jo').

'*Ljod*' er ikkje lenger i vanleg bruk hos oss, men har fått si spesielle tyding som synt her. I dag seier me '*lyd*'.

Som kjent, så uttaler (dei eldre) venndølane lang o-lyd med diftongen *åo*.

jåod - utspjåka, ufjelg, stygg (Aasen: ljot, norr: ljótr).
(adj) Døme: - "Æ tykk' ikkje ho æ no' fin mæ dæn nye hatten. Æ tykke hellår ho æ jåod."

jårr (v) - gjere, gjøre (Aasen: gjera, norr: gera).

Bøying: jårr - jåore - he jårt

Døme: - "He du jårt leksa te i måra?"

jårs på - gjere med vilje, på trass; skape seg til (Aasen:
(v) gjerast på).

Bøying: jårs på - jåores på - he jårst på

Døme: - Han jåores på å sleppe flaska på ein stein.
- "Du bare jårs på! Du æ 'kje sjug i de heile!"

kagelinna - mildvêr el. tøyrl like før jul mens ein held på med
(s,f) julebaksten (Aasen: Kakelinna, Kaketøyr, Lefsetøyr).

Døme: - Kagelinna kârn tili i år. Bestemâor hadd' ikkje bjønt å bage smultringane eigâng.

kaklâm - kakkelomn, omn som er sett saman av plater og
gjærne bygd opp i fleire høgder. I gamle dagar var
platene av brend leire, gjærne med glasur på eine
sida (kaklar). - I vår tid nyttar me plater av støypejern
(ty: Kachel, truleg frå gr: kakkabos =kar(n)).

kampestein - stor, rundslipt og hard stein som ein finn i
(s,m) morener og ra.

karte (v) - snøye eit tre for greiner og utvekster, kviste
(Aasen: karta).
Døme: - Då 'an hadde karta fåora, fant 'an fram
abærkspaen.

Merknad:

Ordet er avleidd av 'kart' (m) som tyder knort,
knute, knudret flate.

kasen - ute av lage, trøytt, kvalm, uopplagd (Aasen:
(adj) kasen).
Døme: - Ho såv lide om nåtta og va litt kasen udøve
da'en.

kastebytte - å bytte på slump utan mellomlegg og utan å ha
(v) granska verdien nøye på tinga som blir bytta
(Aasen: kastebyte).

kjadre - snakke fort og støyttvis, le og prate på same tid
(v) (Aasen: tjadra). 'Kjadren' er adjektivet til kjadre.
Døme: - "Hå æ de dykken sidd' og kjadr' om?"
- Pettår æ utruli kjadren!

kjambals - kamerat, venn, kompis.

Døme: - "Hei, kjambals! Bli du mæ åss te byen ein tur?"

Merknad:

Dette ordet finst ikkje i noko vanleg norsk ordbok. Det er truleg eit 'slang-ord' som var nylaga i Vennesla ein gong i mellomkrigsåra - eller noko seinare og var velkjent i kameratflokkane den gongen.

Det er Toralv Askedal som har skaffa ordet til samlinga her.

kjase (v) - skravle og mase i eitt, arbeide og streve utan at ein liksom får gjort noko.

Døme: - "Jårr dykken ikkje ant enn å kjase nå dykken kjæme sammen?"

- "Nå he æ kjasa og mast mæ dettæ heile da'en uden å kåmme noen vei!"

Jfr. 'et kjas', og 'ein kjasekåpp'.

kjasse (v) - vere ureinsleg, vere likeglad om ein skitnar til kring seg (Ross: kjasse).

Døme: - "Trænge du å kjasse sånn fårde om du rænske fisk?"

Jfr. 'ei kjasse' = ei ureinsleg kvinne, 'ein kjass' = ein motbydeleg og ureinsleg mann, 'et kjass' = noko som er motbydeleg og klissent.

kjasseli (adj) - klissen og våt, skitten, ureinsleg, motbydeleg.

Døme: - D'æ kjasseli vêr nå de reine fårr møe. De va så kjasseli på hytta. Dei hadd' ikkje jårt reint på allri dæn ti.

Merknad:

Adjektivet 'kjassen' - 'kjassent' er synonymt med 'kjasseli'.

kjeftesmelle - ein/ei som kjeftar og skjeller ut med høg røyst
(s,f) og har dette som vane (Aasen: Kjeft-auke).

Døme: - Ho likt' ikkj' å møde Pedår. Han va ei
kjeftesmelle som allti rakka ner på fålk.

kjellårhals - trong trappenedgang frå utsida inn i kjellaren
(s,m) (Aasen: Kjellarstrupe).

Døme: - De va fint fårr bannane å spele ball i
trappane i kjellårhalsen.

kjosse - rote, lage uorden; ikkje halde orden på tankane,
(v) vere forvirra, tuste (Ross: tjusse).

Døme: - Dei kjossa længe før dei fekk ud alle
fiskegånane.

- "*Æ tykke du kjosse fælt mæ dettæ reinestykke!*"

*Jfr. 'ei kjosse' = ei rotete kvinne, 'ein kjoss' =
ein rotete mann, 'et kjoss' = uorden, virvar, rot.*

kjosseli - planlaus , utan meining, tungvinn, rotete,
(adj forvirra.

(og adv) Døme: - De blei ein kjosseli da'. Dei fekk 'kje jårt
hallparten a de dei skolle.

- Han snakka så kjosseli fårde 'an hadde slotta å
bruge Vænnsla-måle.

kjossen - som er fæl til å rote og lage uorden, som ikkje
(adj greier å halde orden på tankane sine.

Døme: - Tåone he allti våre litt kjossen. Ho he
probleme mæ å hälle ården på tingane sine.

"Tykk' ikkje du Jåon he blitt meir kjossen ett' at
'an mista kona si? Han he visst møe å tænke på!"

kjuring - hyrding, gjætar, hjuring (Aasen: *kjuring og
hjuring*).

Døme: - Siggur va kjuring fårr Vænnsla-bønnane.
Han måtte jæde fæm-å-tyve kjyre.

kjyr - ku (Aasen: ku, norr: kyr)
 (s,f) Døme: - Litago va ei grei og fin kjyr som ga møte mjælk.
 Jfr. 'kyreslikk' = ein spesiell fasong på hårluggen hos enkelte.

Merknad:

I gammalnorsk (norrønt) var begge formene 'ku' og 'kyr' eintalsformer. Gammalnorsk hadde kasusbøying med fire kasus (nominativ, genitiv, dativ og akkusativ) slik det er i tysk i dag. 'Kyr' er den gammalnorske forma i *nominativ eintal*. 'Ku' er tilsvarende form i *akkusativ eintal*. - Når venndølane såleis seier 'ei kjyr', så brukar dei ei *eintalsform* som dei har arva frå gammalnorsk. - Det må elles nemnast at gammalnorsk hadde forma 'kyr' også i fleirtal. Der seier venndølane 'kyre'.

Ordet er bøygd svakt (regelrett) i Vennesla-målet mens nynorsk bøyer det sterkt (med omlyd $u > y$) slik det var i gammalnorsk:

Vennesla-målet: *ei kjyr - kjyra - kjyre - kjyrane*
 Nynorsk: *ei ku - kua - kyr - kyrne*

kjyving - støyt eller slag med neven mot kroppen eller
 (s,m) hovudet.
Døme: - "Pass dæ, ellårs fær du dæ ein kjyving!"

kjærv - bunt, knippe, kjerv (Aasen: Kjerne, norr: kerf,
 (s,m) kerfi).
Døme: - Onnår krigen lagte me mange lau-kjærve te krætture, helst a åsp og eig.

kjølslå - Å varme opp så pass at kjølden (kulda) ikkje er så
 (v) ubehageleg lenger.
Døme: - Måora kjølslåo mjælka før ongane skulle drikk' 'o.

kjøregar - kyrkjegard

Merknad:

Dette er eit ord som "dei gamle" brukte. Det er truleg ikkje i bruk i dag. Nå seier me '*kjørkegår*'.

kjørke - kyrkje, gudshus, samfunn av kristne (Aasen:
(s,f) Kyrkja, norr: kirkja).

kjørkefålk - 1. Folk som er på veg til gudsteneste i kyrkja.
(s,meng- 2. Lokalt namn på stemorsblom el. "natt og dag"
deord) (viola tricolor).

Døme: - De va foltt a kjørkefålk langs veien dæn sonda'en då dæn nye præsten skolle preke fårr fyste gång.

- Ongane plokka "kjørkefålk" så Bestemåor konne få litt å pønte mæ i staua.

kjømraule - Ete t.d. brødmatt utan å ha drikke innåt,
(v) tømraule.

Døme: - Pettår sadd og kjømraulte et halt brø. Han va skrobbsolten.

Merknad:

'*Kjømrr*' er sett saman av element frå '*tjurr*' og '*tømrr*'.

kjånne - kjerne, frø i eple og pærer t.d. (Aasen: Kjerne,
(s,f) norr: kjarni).

Døme: - "Æ åd opp heile eple mæ kjånne og kjånnehus og alt".

'*Kjånnehus*' = "hus" med stive veggjar midt inni eit eple. '*Kjånnehuse*' gjev vern til '*kjånnane*' fram til dei og heile eplet elles er modne.

klodre - Å skjemme ut t.d. ei side i skriveboka med strekar
(v) og likeglad skiving, rable (bm: kludre).

Døme: - "Læråren bli sinna viss du klodre i bøgane!"

- klomne - bli delt i to, rivne, sprekke, kløyvast (Aasen: klovna, norr: klofna).
(v)
Døme: - Ho hadde så vont i haue at 'o trudde de skolle klomne.
- klådre - Usse av hår som ikkje er til å greie ut.
(s,f)
Døme: - Håre hosses va foltt a klådre. De så 'kje ud!
- klåo - klo, skarp nagl på tåspissen hos rovfuglar og rovdyr.
(s,f)
Kvass jernkrok.
Ordet blir bøygd slik:
ei klåo - klåoa (klåona) - klønne - klønnane
Døme: - D'æ ingen som he så skarpe klønne som katten.
- knausekule - mangefarga, gjennomskinleg glaskule som borna får å leike med. Blir brukt til ulike spel; klinkekule.
Døme: - Knausekulane hadde lett fårr å trælle vekk så du ikkje fant dei ijænn.
- knegen - gjerrig, gnien, småleg, som ikkje kan dele godene med andre (Aasen: gniken, knekjen).
(adj)
Døme: - "Gå å knegen du æ! Ska du ha alt fårr dæ sjæl?"
Jfr. 'knegelus' = gjerrigknark, gniar.
- kneipe - springe barbeint i snøen.
(v)
Døme: - Då de kåmm nysnø, fekk ongane låv te å kneipe. De va spennanes!. Og så blei du så varm og gåo på beinane ettepå!
- Merknad:
Her har me eit Vennesla-ord der me held på den harde konsonanten *p* sjølv om han kjem mellom to vokallydar.

kneskjøll - ovalt forma senebein som dekkjer sjølve
(s,f) kneleddet, kneskål (Aasen: Kne-skjel, norr:knéskel).
Døme: - Han slåo knee så stygt at knesjølla sprakk!

knisegraud - Når ungane er i slikt humør at dei knisar og ler
(s,m) heile tida, seier ein: "Æ tru dykken he ede
knisegraud i da'!"

knivskapt - handtak på ein kniv, knivskaft.
(s,n)

Merknad:

Dei gamle venndølane brukte lydkobinasjonen *pt*
ein god del der me seinare har fått kombinasjonen *ft*
t.d. også i orda '*gippte sæ*' = gifte seg, '*lopt*' =
luft, '*låpt*' = loft. Men framleis seier me
'opsedråbane' ('ops' = ufs), '*kvilerøpt*' ('*røpt*' =
rift = kort tidsrom, dvs. "ei lita rift av tida")
og '*Heptekjærr*' ('hepte' = hefte, dvs. stanse opp og
bli verande ei stund).

knøe - deigklump som er passe stor å kna (Aasen: Knoda,
(s,f) norr: knoda).
Døme: - Ho hadd' ei gåosli knøe som 'o skulle lage
smultringe a.
Jfr. '*å knø*', '*knøtrau*' og '*knøost*'.

kogle - kogle, blomsterstand hos bartre (Aasen: Kongla og
(s,f) Kokul, norr: kongull, Evje-Hornnes: kåkle).
Døme: - Gudongane kjénte gåoe pænge på å pele
grankogle.

komne - kovne, kvelast, miste pusten (Aasen: kovna, norr:
(v) kofna).
Døme: - Han låo så 'an hålt på å komne.

Merknad:

Lydkombinasjonen *mn* i dette ordet og ord som 'omn', 'somne' er ikkje lenger vanleg i Vennesla-målet. Kombinasjonen *vn* har kome i staden samtidig som rotvokallyden har gått over frå *o* til *å*: 'åvn', 'såvne', 'kåvne'.

konsti - småpen og nusseleg, barnsleg og nydeleg.
(eig. 'kunstig').
Døme: - "Æ 'kje lille Pedår konsti mæ ny matrosdræss og ny lue?"
"Jau, han æ så konsti og gåo at æ konne ed' 'an!"

koter - kvarter = 15 minutt, korter (Aasen: Korteer, eng: quarter, frå lat: quartarius).
Døme: - Dei gamle sa: "Klåkka æ tri koter i fire"
(= Klåkka æ kvart på fire).

Merknad:

'Koter' er eit ord som truleg er blitt heilt borte i Vennesla-dialekten i dag.

kraune te - kome seg av ein sjukdom (saman med litt klage og
(v) syting), friskne, kråne (Aasen: kraana).
Døme: - "Nå ser de ud som 'an kraune te. I da' kåmm 'an sæ ændeli ud a sænga".

Merknad:

'Kraune' tyder syte, klage i normert norsk, og 'kråne' tyder kome seg, friskne.
Det ser ut til at venndølane med 'kraune te' har fått eit uttrykk som inneheld både det å friskne og å syte, - noko som høyreest svært så naturleg ut.

kræe - Samling av fiskar som er trædde inn på ein kvist
(s,f) eller ein taustump for at ein skal kunne bere dei med seg.
- Namn på sjølve kvisten som fisken blir trædd inn på.

krækseli - motbydeleg, vemmeleg, som får ein til å kvalme
(adj) (Aasen: krekseleg, Ross: krekseleg, Rauland: kråsleg).

Døme: - Romme va krækseli mæ gamle madrasse som lokta fælt.

Jfr. 'krækse' = ureinsleg og ufjelg kvinne.

kræsen - som er nøye på maten
(adj) - som liker bare enkelte matslag (Aasen: kræsen).

Døme: - Åola æ veldi kræsen. Han ed' ikkje ant el' brø mæ smør og sokker på.

krættur - kyr, hysdyr, krøter (Aasen: krøter, norr: kreatyr,
eng: creature, lat: creatura = skapning).

Døme: - Siggur jätte krætture fárr Vænnlesla-bønnane i mange ár.

krøsskaste - å slenge det eine beinet framom og over det
(v) andre når ein svingar på skeiser, å slenge krossvis over hinannan (Aasen: krosskasta).

Døme: - Rålf va veldi flink te å sjeise. Han konne krøsskaste både te venstre og te høyre.

Merknad:

'Krosskaste' er nok den forma som blei brukt i Vennesla tidlegare, for ho var også vanleg i andre bygder i det indre av Agder.

Stadnamnet *Krossen*, som er namnet på eit gammalt vegskilje litt nord for kjøpesenteret Trekanten, seier oss at 'kross' var også eit vanleg Vennesla-ord i si tid.

Fyrsteleddet ser ut til å ha blitt endra på etter påverknad av nemninga 'kryss'. Både 'kross' og 'kryss' kjem opphaveleg av lat. 'crux'. Forma 'kross' kom til landet vårt i gammalnorsk tid via England eller Irland. 'Kryss' kom hit via Tyskland.

- Elles bruker venndølane ofte *kort ø* der normert norsk har kort *y*: *sønge, pønte, løst, bømte, krøss*.
'Ein krøss' (el. *'et kryss'*) har teke over ein del av funksjonen som *'ein kross'* hadde tidlegare, og i dag seier me *'veikrøss'* (el. *'veikryss'*).
'Kross' har elles tydinga *'kors'* både i normert nynorsk og i mange dialektar.

kråmbu
 (s,f)

- butikk, landhandel med mange slag småvarer, krambu Aasen: Krambud).

Døme: - "Du fære de bårtpå kråmbua. Dær he dei så møe rart."

Jfr. *'kråmkar'* = ein kar som reiser rundt og sel små kvardagsting som han ber med seg i ein koffert eller ein ryggsekk og *'kråm'* = små kvardagslege bruksting som er til sals.

kråon
 (s,f)

- krå, krok, kro, hjørne i eit rom (Aasen: Kraa, norr: kró).

Ordet blir bøygd slik:

kråon - kråona - krønne - krønnane

Døme: - Han setta sæ bårti kråona mæ ei gao båg.

- Ho va nøye mæ å vaske godt i alle krønnane.

køpti
 (adj)

- stram, strak, flott.

Døme: - Per va så kjøpti i dæn nye unifårma si.

kålljyb
 (s,n)

- Der det er så djupt i vatnet at ein ikkje kan sjå botnen (Aasen: Koldjup).

Døme: - Ændeli hadde Ingri lært sæ å sømme så 'o vågte sæ ud på kålljyb.

Jfr. *'kållblå'*.

kåorte
(s,f)

- umoge bær el. frukt, kart (Aasen: Kart, norr: kartr).

Døme: - Ongane åd så mange eple-kåorte at di fekk vont i magen.

Språkprøve.

Av Olav Jortveit

Å tø bile.

Me sa bare Steinen. "Ska me opp te Steinen og tø bile?" sa me. - Så råbte ein: "Fysste mann opp te Steinen!", og så sprang me, - langs muren der ele'trikår Gonnårsen hadde setta opp jære ront eiendommen sin, forbi garasjen te Edvin og låven te Emil og opp bakken måod huse te Jakob Åsmonsen.

Dær lå Steinen, brei og ronnn og jåorfast og passeli høg te å sidde på. For han va ikkje sånn ronnn, som ei kule alså. Han hadde ei ståor og vi' sirkelflade som snudde rætt opp imåod himmelen, - som et digårt sæde, og sæde ronna fint a langs heile kanten.

- Opp dær stimte gudelåkken frå Revehåla. Me sjynta åss å finne plass på "Jakobs Stein" som va de meir åffisielle navne på Steinen. Så sadd me dær og dingla mæ beinane udøve kanten og glante spænt nerøve Ståorveien måod butikken te Siggur Eikenes - ellår oppøve måod slikkeri-fårrætninga te Åola Bakkan.

Me hadde alt bestæmt væmm som skolle tø fysst, åssen rækkefya skolle vere. - Som regel va de dei støsste gudane som bjønte, og dei minste som måtte vænte te slotten. - Somti' kåmm dæn fysste bilen fært, somti' måtte me vænte ei gåo stonn - og ikkje så sjella måtte me vænte veldi' længe, fårr dær va 'kje så mange bile i dæn ti'a, særli' ikkje onnår krigen.

Nå me hørte motordur, sadd me og nistirra nerøve ellår oppøve måod svingen. "Åssen ser 'an ud, bilen som kjæme?" tænkte alle sammen. Viss de va ein fin bil, fårr eksempel dæn nye dråsjate Bjarne Nesheim, så blei han som ståo fårr tur te å tø, håppanes gla'. Ja, han håppa mange gånge au. Og dei andre va misunneli'e heilt te de kåmm ein ny bil. Dærimåod va de liden stas å få ein gammel "trø-fård". Då låo alle, onntatt ein. Mæn heldivis varte de ikkje så længe, fårr de va meir spennanes å vænte på neste bil. - Og dæn uheldi'e hadde allti' ein sjangse seinåre.

Ikkje så sjella blei de altfårr længe å vænte, særli fårr dei minste. Då fant dei ståore på at me skolle reine mæ hestane au som kåmm kjørānes, og det jælpte betrakteli', fårr dær va mange heste i bygda på dænn tia.

Mæn de va 'kje no' måoro å tø ein gammel og magår gamp. - Då låo me au.

Heldivis va dær mange slags heste au, både spræge og dāvne, nystrigla og sjoskete, lyse og mørke.

Særli spennānes va de mæ dei tyske hestane som de va mange a i Vænnēsla onnår krigen. Me likt' ikkje å tø dei digre "bryggehestane" akkorat, sjæl om dei va bomstærke. Fårr dei va ju så seine a sæ, og dei kunne bare håppe øve hindår som ikkje va kon none få desimetår høge. - Nei, de va ridehestane me helst ville ha, dei som kunne svæve som ingenting øve dei høgaste hindārane nere i Neseveien. - Og mest a' alt ville me ha Laban, dæn finaste og fårtaste og kryaste hingsten av alle, mæ lys brunfarve øve heile kråppen og kvide "såkke" på dei lange beinane sine.

Jau, de va stas å tø Laban. Men mannen som sadd på ryggen te Laban, likte me ikkje. De va fårrde han va sur og stræng og prata skarpt og hart bestandi'. - Og så hadde 'an allti' svebe mæ sæ, og dæn brukt' 'an rætt som de va, ikkje på Laban så møe, mæn på heste som 'an tykte ikkje jåore som dei skolle.

Og ei gång så me 'an slåo ein liden julbeint tyskår som hette Klain. Klain va snill. De kunne me se på 'an. Mæn han hadde allti' så vont fårr å få de te mæ hestan' 'an stelte.

- Nei, mannen på ryggen te Laban likte me ikkje. Han va ein høg åffiser, allti' mæ finpossa klæe, nypossa ridestøvle og høg lue. Mæn han va stygg inni sæ og har' i auane. - Ikkje rart at tyskārane tapte krigen som hadde sånnone åffisere!

Ettevært som krigen varte, blei dei nårske bilane meir og meir stygge å se på, - ikkje minst då dei fekk dei digre ve'gass- apperatane bagpå. Då va d'ikkje længår så måoro å tø bile.

- Og me gadd ikkje å tø dei tyske militærbilane som de va ein gåo del a på Ståorveien. - Kānsje slotta me fårrde me blei fårr ståore te de au.

Mæn æ tru nåk dei minste a Revehåla-gudane hålt på mæ tø-ing seinåre au, sammen mæ none gude som va endå mindre og som æ ikkje kan minnest å hette fårr no'.

Fårresten må æ fårtele at me somti' tødde bile sammen mæ none a Varehei-gudane som budde langs veien oppøve te Vareheia, - dæn veien som bjønte rætt på andre sia a Ståorveien frå dær Steinen lå. Me va ein gão del isammen mæ dei gudane au!

Ellårs tykte me de va litt rart at ikkje jæntane likte no' særli å vere mæ på å tø bile. Fårr de va 'kje så sjella at dei au samla sæ oppmæ "Jakobs Stein". Mæn dei hålt visst på mæ no' leging dei au.

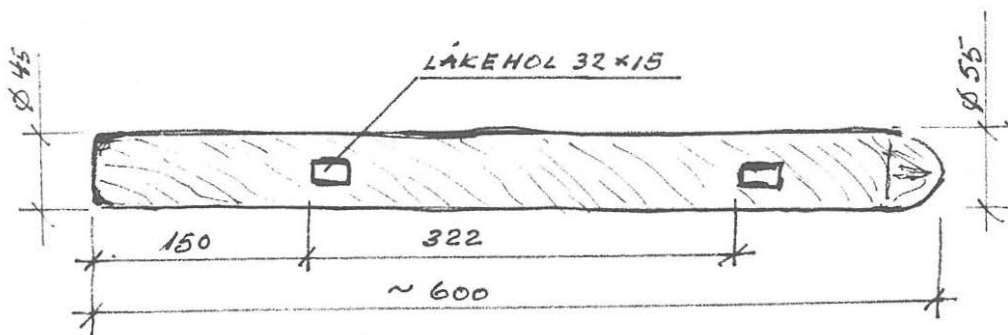
Mæn me gudane brydd' åss ikkje no' særli' om jæntane og de dei dreiv på mæ, - ikkje dæn gånga ijallfall!

Bomtreet på museet på bommen

Av Trygve Jortveit

Bak museet på Bommen held kommunen sine folk på med å montere tak over fire store stokkar som ligg der. Den fremste av dei er nær på 6 meter lang og har ein diameter på 45 – 55 cm. Stokken blei tatt opp frå fjorden ved Bommelandet under sivaksjonen i fjor sommar.

Denne stokken er eit såkalla *bomtre* frå Vennesla Bom eller Breibommen som me sa i Nesane. Bommen slik den var då den sokk i 1981, hadde 4 slike stokkar i breidda. Oppbygginga av bommen har eg i detalj skrive om i vårt årsskrift 1985 på sidene 35-37 og tek den derfor ikkje opp igjen her. Dimensjonane på bomtreet som ligg på museet er som vist på denne teikninga:

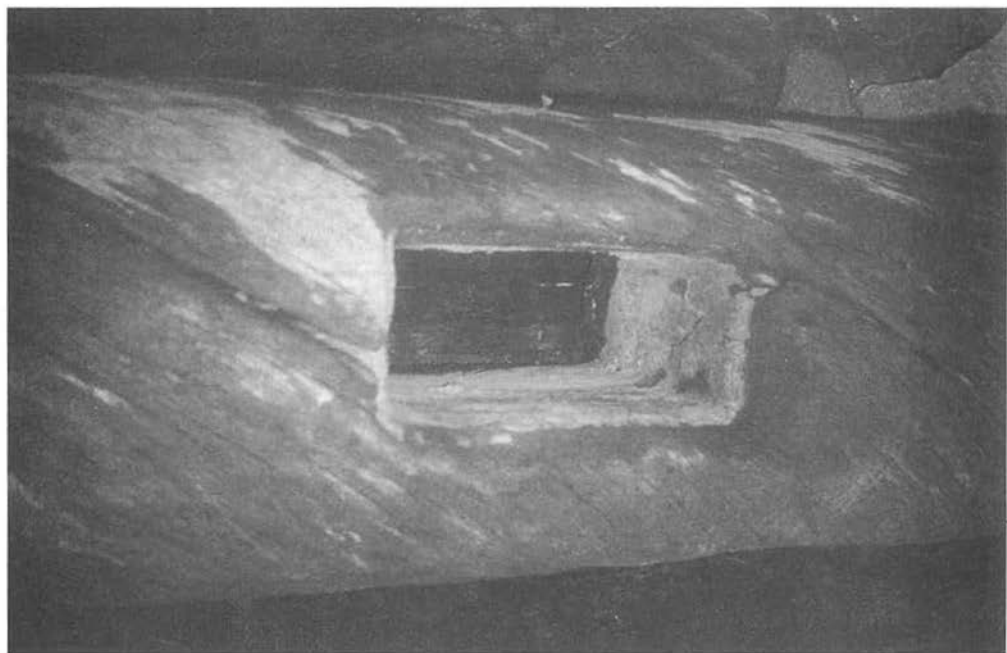

*Tekning av bomtreet på museet.
Alle mål er i cm.*

Som de ser av teikninga var tverrsnittet på låkehola 32x15 cm. Det tyder på at stokken ikkje er eldre enn frå 1838. Eg skal seie litt om grunnen til at eg trur den ikkje er eldre.

Bomtreet

Låkeholet

I september 1837 var der ein storflaum i elva og 15. september rauk Strai Bom og dei 100 tylftene med last som låg i bommen dreiv ned elva og la seg mot "Thygesons Minde" – brua mellom byen og Lund. Trykket mot brupillarane blei så stort at den vestre del av brua rauk dagen etter.

Etter at "Thygesons Minde" rauk, meinte brustyret at Vennesla Bom og Strai Bom måtte forsterkast – både på grunn av faren for nye storflaumar og på grunn av den stadig aukande tømmermengda som ein måtte rekne med ville bli flota i elva. Dette tok dei opp med eigaren av bommane. Mellom anna kravde dei ny bom i Venneslafjorden. Etter synfaringa av Vennesla Bom sommaren 1938 blei det mellom anna vedteke at låkane i bommen måtte gjerast breiare enn dei gamle, men ikkje tjukkare. Bommen hadde den gong bare 2 bomtre i breidda og der var totalt 338 bomtre og 167 låkar i bommen . Låkane hadde eit tverrsnitt på omlag 9x4 tommar eller omlag 23x10,5 cm. Altså var dei 9 cm. smalare enn låkeholdera i det bomtreet som ligg ved museet. Av det kan ein slutta at stokken på museet har vore brukt i bommen etter forsterkinga i 1838.

Kor gammal stokken er kan ein bare finne ved å få den datert. Då vil me au kan hende få svar på om den kan ha vore ein del av bommen under flaumen i 1837 og om låkeholdera i den bare blei utvida under forsterkinga av bommen etter flaumen. Diameteren på bomtreet på museet er 45 cm. (ca. 18 tommar) i topp. Det er litt meir enn bomtrea i bommen i 1837 var. Stokkane i den hadde ein diameter frå 14 – 15,5 tommar i topp. Kan det tale for at bomtreet på museet er yngre?

Litt lokal jernbanehistorie og "distriktspolitikk"

Av Olaf Ingebretsen

Øst for Vennesla Ungdomsskole, med Sørlandsbanen som nærmeste nabo, står et uværsskur. Skuret er av ny dato. Det ble satt opp for noen ganske få år siden da man av miljøhensyn skulle gjenoppta jernbanetrafikken som hadde vært innstilt i en årrekke. Det ble satt inn to tog om morgenen og to om ettermiddagen, skoletog ble de kalt. Jernbanen skulle bringe miljøbevisst skoleungdom til og fra Kristiansand. Tiltaket ble kortvarig. Etter to vintersesonger var det slutt, og man falt tilbake i gamle rutiner. I dag er det ingen elever som søker inn i skuret for å komme i ly for været, eller for i dølgsmål å kunne gi hverandre en hastig omfavnelse etter endt skoledag. Uværsskuret står der fremdeles, men nå som et gravmæle over de gode forsetter som ganske raskt avgikk ved døden.

Det nye skuret ble reist på tuftene av det gamle stoppestedet - det som ble opprettet her noen år etter århundreskiftet, og som hadde sine røtter i Setesdalsbanens dager. Det kostet venndølene års kamp og strid for å få til et stoppested her. Da det omsider kom, fikk det navn etter den mest sentrale bygningen i øvrebygda, Vennesla kirke.

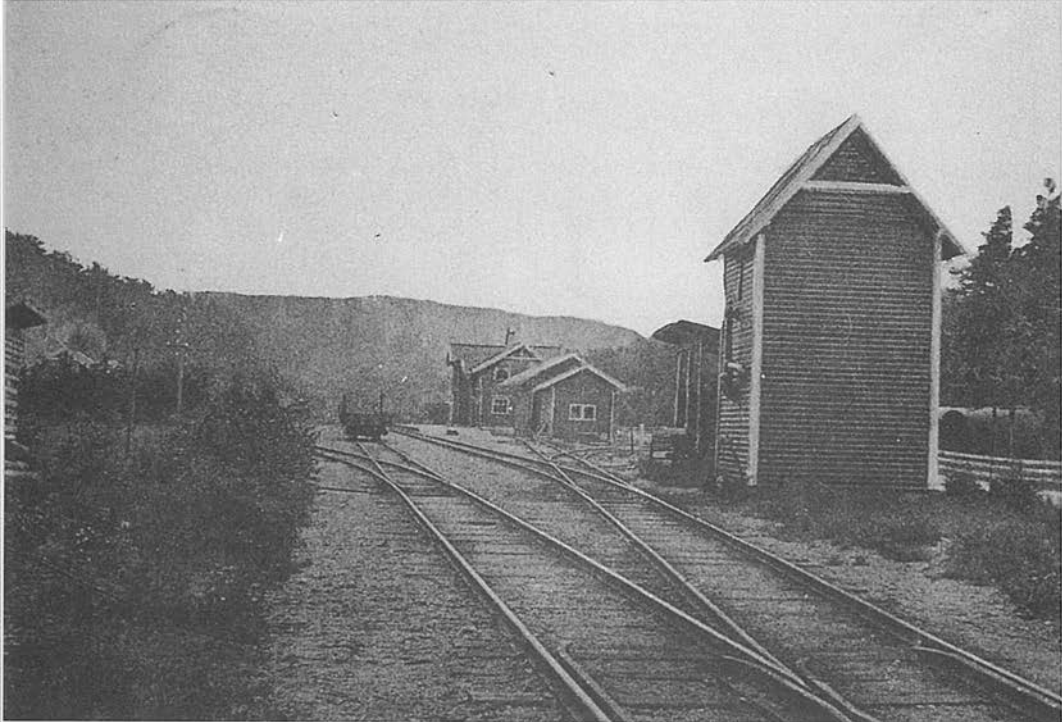
Et selsomt navn på et jernbanestoppested kanskje? Det har da også bidratt til at det har oppstått noen misforståelser fra tid til annen. Ikke blant lokalbefolkningen naturligvis, men blant de mere langveisfarende.

Det fortelles at det en dag i Setesdalsbanens tid, var en danske blant de reisende på "daletoget". Etter at det hadde stoppet på holdeplassen fikk han øye på skiltet. Det resulterte i følgende spontane kommentar:

-Det var skam en lille kirke!

Han var kanskje bedre vant og syntes derfor at Herrens hus i Vennesla var svært uvisselig.

Siden den gang har stoppestedet skiftet navn to ganger. "Vennesla"

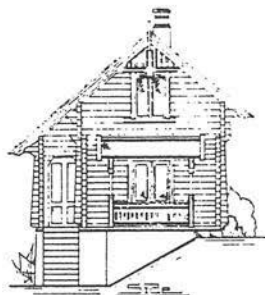
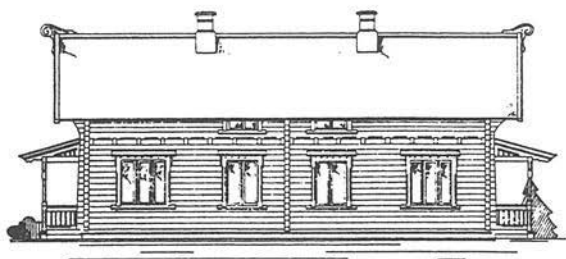

Vennesla stasjon like etter at Setesdalsbanen ble åpnet. Bygningene til høyre i forgrunnen er vanntårnet og kulldepot. Her fylte lokomotivene kull og vann før lokaltogene returnerte til Kristiansand. Etter hvert ble Grovane endestasjon for lokaltrafikken og vanntårnet gikk mer og mer ut av bruk.

var det opprinnelige navnet på stasjonen i Vikelandsmonen, men etter en tid ble stasjonen døpt om til "Vikeland". Stoppestedet ble da ganske enkelt kalt "Vennesla". I slutten av 50-årene ble det, uvisst av hvilken grunn, foretatt et navnebytte igjen. Vikeland ble til Vennesla og stoppestedet fikk tilbake sitt opprinnelige navn "Vennesla Kirke".

Kamp og strid om flere stopp

Da Setesdalsbanen åpnet i 1896 ble Vennesla kommune tilgodesett med to stasjoner, Vennesla og Grovane. Plasseringen hadde fra jernbanekommiteen en klar målsetting. Dette kommer til uttrykk fra flere hold, ikke minst fra Setesdalsbanens energiske forkjemper, Peter Rasmus Krag. Grovane ble lagt der dalføret deler seg i to.

Typetegning for vokterboliger på Setesdalsbanen. Under kampen for å få et stoppested i nærheten av Vennesla kirke foreslo driftsbestyreren å bygge en vokterbolig der hustruen skulle betjene stoppestedet. Dersom dette hadde blitt realisert ville øvrebygda ha fått nærmest sin egen stasjon, men Styrelsen sto steilt på sitt -ingen stopp i nærheten av kirken!

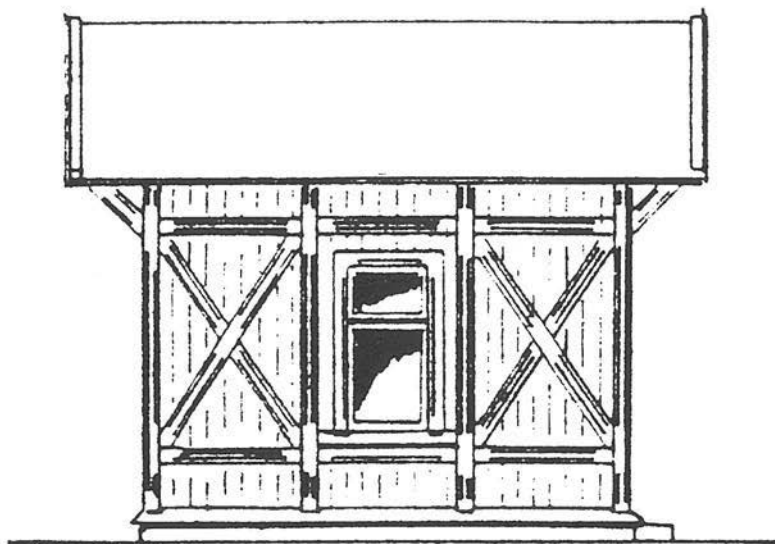
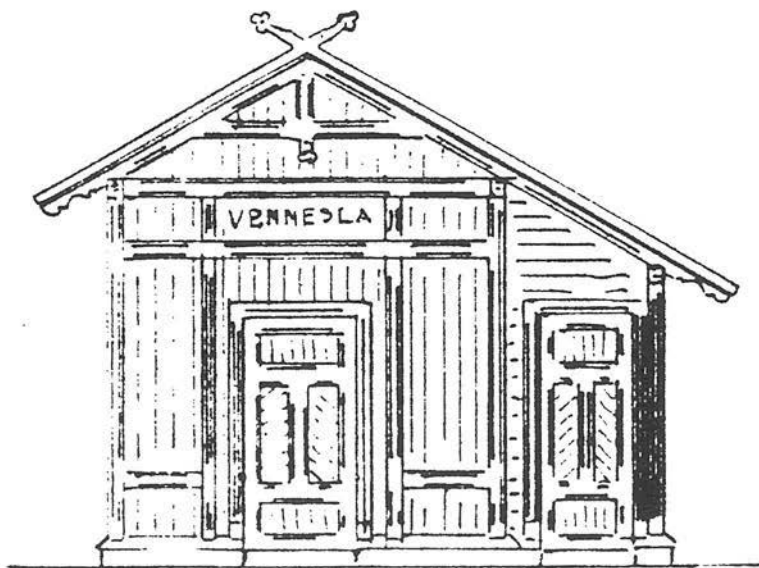
Det var Krag's mening at stasjonen skulle fange opp trafikken fra områdene som hadde naturlig tilknytning gjennom det østre dalføret.

Vennesla stasjon ble lokalisert til Vigelandsmonen først og fremst av hensyn til industrien. Stasjonen var et godt utgangspunkt for å legge sidespor både til Hunsfos Fabrikker og Vigeland Brug, og for å ekspedere gods til og fra bedriftene. For persontrafikken isolert sett, var det ingen god løsning. Omkring århundreskiftet bodde hovedtyngden av bygdefolk syd og nord for stasjonen i Vikelandsmonen. Det vil si på Kvarstein og ved Vennesla kirke. Selv om Setesdalsbanen var et betydelig framskritt, måtte venndølene fremdeles bruke "apostlenes hester" når de skulle på bytur. Folk i øvrebygda måtte enten gå til Grovane eller til stasjonen i Vikelandsmonen.

Kvarsteinsfolk var atskillig bedre stilt. De kunne fremdeles bruke dampbåten "Torridal". Den fortsatte ufortrødent å trafikkere strekningen mellom Kvarstein og Kristiansand i noen år etter at banen kom, men båten tok lang tid, dessuten var det mindre komfortabelt.

Umiddelbart etter åpningen ble det på strekningen mellom Kristiansand og Vennesla satt inn to lokale tog. Det første gikk fra byen kl. 0630 med retur fra Vennesla kl. 0738. Om ettermiddagen gikk toget fra byen kl. 1410 og returnerte kl. 1525, ellers kunne man følge togene til Byglandsfjord kl. 1605 og 1915. Det var fullt mulig på en bekvem måte å ta en dagstur til byen. Slik sett var toget et godt alternativ til båten, men bygdefolk måtte som før begynne turen med en kortere eller lengre fottur avhengig av hvor de var bosatt. Nå var folk på den tiden vant til å gå, men det irriterte venndølene at togene feiet gjennom de mest folkerike områdene i bygda uten å stoppe. Dette ville venndølene gjøre noe med.

I god tid før banen åpnet, forsøkte Vennesla Kommune å påvirke anleggsledelsen til å legge inn flere stoppesteder innenfor bygdegrensene. De møtte veggen. Det resulterte i at kommunen ville prøve å få forståelse for kravet på sentralt hold. Sommeren 1896 sendte formannskapet en søknad til Styrelsen, "Hovedstyret for Norges Statsbaner", om å opprette to nye stoppesteder i bygda. Ett i nærheten av Vennesla kirke og ett på Kvarstein. Det ble omgående avslått. Styrelsen var ikke stemt for å opprette flere stoppesteder fordi dette

Da stoppestedet omsider ble opprettet, ble bygningen svært beskjeden. Slike bygninger var det flere steder langs banen, bl.a. på Strai eller Kvernvollen som var det opprinnelige navnet på stoppestedet.

kunne medføre forsinkelser i toggangen, heter det bl.a. i avslaget. Dette virker noe søkt. Det var når alt kom til alt trafikken som ga banen inntekter, og inntekter fikk man ikke uten at togene stoppet for å ta med passasjerer. Mellom linjene i avslaget synes det å fremgå at Styrelsen hadde andre og mer langsiktige mål for øye. Mye taler for at man innenfor jernbanens ledelse så for seg at områdene rundt Vennesla stasjon kunne utvikle seg i retning av en stasjonsby. Dette hadde man sett flere andre steder der jernbanen toget frem. Det ville bety en styrking av jernbanens stilling i det lokale samferdselsmønsteret, og dermed økt trafikk og større inntekter. Med denne holdningen ble Styrelsen den store "bøyggen" i kampen for å opprette nye lokale stoppesteder. Særlig problemfylt skulle det vise seg å få til et nytt stoppested i den øvre del av bygda.

Tross avslaget, venndølene ville ikke gi opp. De sendte umiddelbart en ny søknad til Styrelsen. Denne gangen hadde de lagt ved et ganske fyldig statistisk materiale som avdekket behovet og som forespeilet en rentabel inntekt fra stoppestedene.

I mellomtiden var det i henhold til forvaltningsinstruksene for statens jernbaner oppnevnt en tilsynskommisjon for Setesdalsbanen. Styrelsen sendte saken over til kommisjonen for en nærmere vurdering. Her var Vennesla Kommune godt representert. Ordfører i Vennesla, Endre Moseid, var sammen med lensmannen i Evje, Henrik Moseid, og rådmann i Kristiansand, Hans Thomas Knutzon, oppnevnt som Mandal og Lister Amts representanter i tilsynskommisjonen.

Tilsynskommisjonen ble konstituert den 20. juli 1897. Fra konstitueringen og frem til møtet den 21. oktober 1897, da Vennesla Kommunes søknad skulle behandles, hadde ordfører Endre Moseid bearbeidet kommisjonens øvrige medlemmer. Det hadde resultert i en befaring på de aktuelle stedene.

Stoppestedet i nærheten av Vennesla kirke ble lokalisert til skjæringspunktet mellom den gamle Erkleivveien og Setesdalsbanen. Veien gikk litt lenger nord for nåværende veitrasè, og var ført i plan over jernbanen. Kvarstein stoppested ble plassert i nærheten av skolen.

I tillegg til befaringen hadde søknaden med vedlegg sirkulert blant kommisjonens medlemmer. Derfor var alle godt orientert før møtet,

og forholdene lå vel til rette for en grundig behandling. Saken endte opp med at kommisjonen sendte følgende betenkning til Styrelsen:

"Man er fuldt opmærksom paa de Betenkeligheder det kan have ved saa kort Tid efter Banens Aabning at oprette nye Stoppesteder, særlig da en Jernbane stundom kan forrykke Bebyggelsesforholdene paa samme tid som et en gang oprettet Stoppested vanskelig kan bli nedlagt. Man vil ligeledes indrømme at Forflerelse av Stoppestederne altid i nogen grad sinker Trafikken paa Banen forøvrigt. Hvad særligt angaar de nu prosjekterede Stoppesteder, maa det ogsaa legges Vegt paa at Avstanden mellem de Stationer mellem hvilke Stoppesteder vil komme til at ligge, er saa liden at der naar Stoppestederne anlegges, kun vil bli gjennemsnitlig ca. 2,5 km. til Stationerne i hver Retning. Hvad videre særlig Stoppestedet ved Vennesla Kirke angaar, maa man selvfølgelig tillegge den Betragtning, at samme vil komme til at ligge i en Avstand av ca. 600 m. fra den Bebyggelse, hvis Trang Stoppestedet skulde avhjelpe, ikke liden Vegt.

Trods dette finder man imidlertid at de nu fremsatte Krav fra Distrikterne maa imødekommes og at Oprettelse ialfald av forsøgsstoppesteder ikke kan udskydes til en fjern Fremtid. Man maa navnlig fremhæve at Vennesla Herred ved sine store Vandfald og sine Forholde iøvrigt er et meget udviklingsdygtigt Distrikt, hvis Befolkning ganske vist kan påregnes øget i ikke ubetydelig Grad, ligesom egnens økonomiske evne vil tiltage.

Hvad angaar Strøget omkring Vennesla kirke er det vistnok saa, at Fabrikkerne ligger i saavidt stor Avstand fra det Strøg, at en del av Fabrikbefolkningen vil søge Bopel lengre syd, medens dog en ikke ubetydelig Del av denne Befolkning allerede har taget Bolig saavidt nær Vennesla kirke, at deres naturlige Stationsvei vil falde til et eventuelt Stoppested ved Kirken.

Saa vel efter sin naturlige Beskaffenhed som Forholdene iøvrigt vil derhos Strøget om Vennesla kirke altid blive Bygdens Centrum. Man skal i saa henseende pege paa, at her nu er bosiddende over Fjerdedelen av Bygdens Folkemengde samt at der findes kirke, Kommune-lokale, Ungdomslokale, Skole med Børnehjem, et større Meieri, flere Landhandlerier, Sparebank, ligesom ogsaa Bygdens for Tiden eneste logi.

Fra Setesdalsbanens dager. Noen ukjente, men stramme venndøler, venter på toget utenfor Vennesla stoppested.

I følge muntlig tradisjon var det "Zoar" som ble omtalt som bygdas "eneste Logi". Huset ble bl.a. brukt som overnattingssted for prestene når de var i Vennesla i enbets medfør.

Paa stedet kan derhos altid paaregnes avholdt en Flerhed av møder av forskjellig Art.

Med hensyn til Indtekterne ved et Stoppested ved Vennesla kirke henholder Ordfører E. Moseid sig til den av ham givne Fremstilling, medens Kommisionens øvrige Medlemmer udtalte at de ikke har det Kjenskap til Forholdene, at de med nogen Sikkerhed kan udtale sig om den oppstillede Beregnings Paalidlighed, men dog finder, at der er Grund til at antage at Intekterne ved et Stoppested der vil vise sig tilstrekkelig store for Anleg av Stoppested.

Hvad angaar den av Driftsbestyreren opstillede Beregning over Utgifterne ved anleg av Stoppested bemerkes, at man skulde være tilbøylig til at antage at Opførelsen av Bolig for en Vokter paa anlegges Bekostning ikke vil være fornødent. Man formener nemlig at man ved Hjelp av Fondet til Opførelse av Boliger for ubemidlede vil kunne med nogenlunde Lethed opføre Bolig for en Person, hvis Hustru kan overtage Betjeningen ved Stopestedet.

Det bemerkes at man har forutsat, at den Vei der nu fører hen til

Jernbanelinjen foreløbig vil kunne benyttes mod at den udbedres i saadan Udstrekning som Jernbanestyrelsen maatte finde fornødent".

Slik man må forstå dette var både kommisjonens medlemmer og driftsbestyreren positivt innstilt til å opprette et stoppested ved Vennesla Kirke. Tilynelatende gikk også driftsbestyreren ganske langt for å imøtekomme kommunen. Han ville ikke bare opprette et stoppested, men bygge en vokterbolig som ville medføre at stoppestedet ble betjent. Slike bygninger ble belastet eget budsjett, og med egne bevilgninger over statsbudsjettet. Frem til denne tid hadde det ikke vært behov for å belaste dette budsjettet, derfor må man regne med at det var en del penger å hente her. Det eneste negative i betenkningen fra kommisjonen var innstillig til ordfører Endre Moseids beregninger av eventuelle inntekter, men det hadde neppe noen avgjørende betydning. Avslaget som fulgte var nok fundamentert i holdningen, som antydte i det første avslaget. Med dette var saken fastlåst.

Kvarstein fikk først stoppested

Når det gjaldt Kvarstein, var saken en ganske annen. Først og fremst på grunn av dampskipstrafikken. Ferdselen på elva hadde lange tradisjoner. Selv for jernbanens ledelse var det helt urealistisk å tro at beboerne i området ville dra til henholdsvis Vigelandsmoen eller Mosby bare for å ta toget. Jernbanens ledelse måtte forholde seg til realitetene. Spørsmålet var ganske enkelt om jernbanen skulle få noen trafikanter fra Kvarsteinsområdet i det hel tatt.

Dette fremgår ganske tydelig i referatet fra møtet i Tilsynskommisjonen. Der heter det bl.a.:

"Hvad angaar Stoppestedet ved Kvarstein skal man henvise til den av Medlem av Formandskabet B. Jeppestøl til Tilsynskomisjonen for Sætersdalsbanen stiledede udaterede Opgave.

Irøvrigt finder man det tilstrekkelig at henvise til den av Driftsbestyreren avgivne Forestilling av 9de Marts 1897 hvori Oprettelsen av Forsøgsstoppested anbefales paa Grund av den forholdvis gode Søgning som ville kunne paaregnes. Man finder blot at burde gjøre

opmerksom paa at Dampskibsforbindelsen saalenge saadan have vistnok i noen Grad avhjælper Distriktets Trang til Kommunikation og at man ikke kan dele den Opfatning der synes at ligge til Grund for Driftsbestyrerens Uttalelse at Jernbanen bør søge at trenge Dampskiberne ud av Konkurensen. I henhold til Foranstående maa Tilsyns-kommisjonen uttale sig for oprettelse av omhandlende Forsøgsstoppesteder saasnart dertil findes at være Anledning".

Driftsbestyreren var innstilt på så snart som mulig å konkurrere ut dambåttrafikken, noe medlemmene ikke var stemt for. Men dersom man betraktet saken ut fra forretningsmessige hensyn, lå det et relativt stort potensial som jernbanen med enkle midler kunne fange opp. Selv om tilsyns-kommisjonens medlemmer ikke ville medvirke til at næringsgrunnlaget for dampbåten ble borte, var det likevel dette som ble utslagsgivende da Styrelsen ga grønt lys for å opprette et stoppested på Kvarstein den 9. oktober 1898. Da stoppestedet på Kvarstein var et faktum, ble det som kommisjonens medlemmer fryktet, "kroken på døra" for dampbåten.

Fortsatt kamp og strid om "Vennesla kirke"

Kampen om å få et stoppested i øvrebygda fortsatte på flere plan. Blant annet forsøkte man å forlenge lokaltogkjøringen til Grovane. Det ga naturligvis folk i øvrebygda et bedre tilbud ved at man kunne spasere til Grovane i stedet for til stasjonen i Vikelandsmonen.

Som en kuriositet må det nevnes at saken havnet til slutt i Stortinget. Ikke som egen sak, men som et innslag i stortingsmeldingen som fulgte forslaget til driftsbudsjett for jernbanedriften for budsjettåret 1898/99. I stortingsmeldingen foreligger det en uttalelse fra driftsbestyreren på Setesdalsbanen. Her foreslår han at Vennesla kommunes søknad skulle imøtekommes ved at godstogene skulle stoppe i nærheten av Vennesla kirke for å ta med reisende til Kristiansand. Heller ikke dette førte frem. Ordfører Endre Moseid kjempet utrettelig for stoppestedet. Han opplevde ikke å se dette som en realitet før han døde i 1909. Det har ikke lyktes meg å få greie på det eksakte årstall når det ble opprettet, men trolig skjedde det en gang

Kirkebygda omkring århundreskiftet, den gang dette var bygdas sentrum.

i årene mellom 1910 og 1913. Da meldte det seg et unisont krav om flere stoppesteder på hele lokalstrekningen, det vil si på strekningen mellom Kristiansand og Grovane. Det hadde nok sin virkning, men mest sannsynlig var det at en ny tid var i emning. I 1914 begynte den første verdenskrig. Både rett før og under krigen opplevde man en kostnadsutvikling som man aldri tidligere hadde sett. Priser og lønninger gikk i været. Takstregulativet ble fastlagt av sentrale myndigheter. Det førte til et konstant etterslep på inntektssiden. Jernbanen måtte hente inntektene der de var å finne. Det førte til at på lokalstrekningen der det opprinnelig var 3 stoppesteder, ble antallet utvidet til 20.

Av tilsynskommisjonens betenkning fremgår det at strøket ved og omkring Vennesla kirke var og ville bli Venneslas sentrum. Det er mulig at ordfører Endre Moseid med sin kamp og strid om et stoppested ved Vennesla kirke, ønsket å opprettholde og utvikle "kirkebygda" som et bygdesentrum. Jernbanen på sin side ville med sin steile holdning utvikle Vikelandsmonen til en stasjonsby. Kanskje ligger striden om stoppestedet ved Vennesla kirke i spenningsfeltet mellom de to motstridende interesser. Det får man neppe fullstendig innsyn i,

*Orfører Endre Moseid. Han var medlem av tilsynskommisjonen fra 1897 til 1909.
I denne tiden arbeidet han utrettelig for stoppestedet ved Vennesla kirke.*

men uansett kamp og strid, Vennesla fikk ingen stasjonsby i Vikelandsmonen, og kirkebygda "forble" ikke bygdas sentrum. Det var ganske andre omstendigheter som førte til at bygdesenteret kom til å bli liggende omtrentlig midt mellom Vennesla og Vikeland, men det er en annen historie.

Vennesla Historielag

Årsberetning for perioden 18. mars 1997 - 31. mars 1998

Styret har i perioden bestått av:

Tore Robstad	nestleder
Kåre Nordhagen	kasserer
Sigfrid Witzøe	sekretær
Arne Krogstad	styremedlem
Harry Arntzen	"
Georg Hagstrøm	"
Orwin Sagedal	"
Olaf Ingbretsen	"

Virksomheten

Som det fremgår av listen over styrerepresentanter, har laget vært uten formelt valgt leder. Det lyktes ikke å finne noen som kunne ta på seg ansvaret. Likevel har laget bak seg et aktivt år. Olaf Ingebretsen har, som det "jamennesket" han er, på tross av helseproblemer, sørget for at virksomheten ble holdt i gang.

Seks styremøter er avholdt, og ca. 35 saker er behandlet. Medlemstallet er ved periodens utgang 178 og kan selvsagt økes. Det skjer ikke av seg selv, og medlemmene oppfordres til å verve nye.

Det ble holdt en kulturhistorisk kveld, samt to utstillinger i lagets regi i kulturuka.

Tre kjentmannsturer er arrangert, olsokfeiring i Bommen har vi hatt, gjester i forbindelse med Nordendagene, deltakelse i kulturminneåret, samt førjulsfest på "Løa" har også stått på programmet.

Litt om de forskjellige arrangementene

18. mars. Årsmøte i Venneslastua.

Ca. 30 medlemmer var til stede, og årsberetning og regnskap ble godkjent uten merknader. På valgkomiteens forslag ble det noen endringer. Harry Arntzen gikk inn i arrangementskomiteen i stedet for et medlem som var gått ut av laget, og Olaf Ingebretsen kunne ikke ta på seg ansvaret som leder og gikk i stedet inn som første varamann til styret.

Kveldens kåsør var Sturla Ertzeid som kåserte om "Den høyere almueskole på Agder."

Vandreturen i april gikk på den gamle kirkeveien fra Nesodden til Skjærehauane. Georg Vigsnes ledet ca. 60 deltakere gjennom området og fortalte interessant om stedene. Turen ble avsluttet på bygdemuseet.

24. mai gikk en ny vandring. Denne gangen i Ravnåsområdet. Ekteparet Andresen fra Kvarstein hadde utarbeidet opplegget, og ca. 40 var med på turen.

Nordenbesøket 28.5. - 1.6.

Vennesla var som kjent vertskommune for Nordentreffet i år. Historielaget mottok gjester fra både Finland, Sverige og Danmark. Programmet som var lagt opp, lot til å falle i smak. -Fredag formiddag deltok gjester og vertskap på felles arrangement hvor barneombud Trond Waage holdt foredrag om barn og unges oppvekstvilkår. Ettermiddagen gikk med til besøk på Steinsfossen kraftverk, og om kvelden hadde laget hyggelig sammenkomst på Arnes hotell for gjester og representanter for historielaget.

Lørdag var det en interessant omvisning på Agder naturmuseum, og om kvelden deltok vi på Nordisk aften i Øvrebøhallen.

Olsokfeiringen ser ut til å være populær. Ca. 250 var innom i Bommen. En veteranbilkortesje åpnet kvelden, og videre holdt Sturla Ertzeid kåseri om Olsok og kristendommens utvikling i Norge. Harry Arntzen og Svein Jeppestøl underholdt med sang og musikk, og menyen var i år som tidligere fiskesuppe, vafler og kaffe.

I forbindelse med kulturminneåret sørget Vennesla Historielag for at kulturminnestafetten kom fra Grovane til Bommen. Dette foregikk med veteranbiler. Nevnes må også at lagets forslag på bygdas kulturminne ble valgt - nemlig badstua på Moseid.

Kulturuka '97. I denne anledning hadde laget invitert fylkeskonservator Svein Mjåtvedt til å holde foredrag om kulturminnevern på kulturkvelden. I kjelleren på Samfunnshuset hadde Olaf Ingebretsen lokalhistorisk fotoutstilling, og i "Stallen" på hovedgården hadde Åse Voreland, som her representerte Bondekvinnelaget, og Sigfrid Witzøe laget håndarbeidsutstilling.

20. september gikk vandreturen til Almedal/Buheia. Sigmund Fjermedal var kjentmann og fortalte interessant for ca. 35 deltakere.

Førjulsfesten var også i år lagt til restaurant Løa. Nær 100 gjester ble ønsket velkommen. Nils Jan Bakken ble minnet med ett minutts stillhet.

Juleevangeliet ble lest av Ommund Strandberg, og kveldens kåsør var Trygve Jortveit. Harry Arntzen og Arnfinn Torjussen deltok med sang og musikk. Utstillingen av gamle "julegjenstander" på Låven var et artig innslag.

Utsendinger, komiteer m.v.

- * Olaf Ingebretsen har vært redaktør for årsskriftet.
- * Sigfrid Witzøe har vært lagets representant i Museumsrådet.
- * Olaf Ingebretsen har vært lagets representant i Bommenutvalget.
- * Arne Krogstad har vært lagets representant i Stiftelsen Vigeland Hovedgård.
- * Georg Hagstrøm har vært lagets representant i "Venneslastua."

Årsskriftet for '97 ble trykt i 250 eksemplarer og selges for kr. 70,-.

Sigfrid Witzøe
sekretær

Vennesla Historielag ble stiftet 13. oktober 1983, og har sitt virkeområde innen Vennesla Sogn, dvs. innen de gamle grensene for Vennesla kommune. Laget er tilsluttet fylkeslaget, Agder Historielag, og Landslaget for lokalhistorie.

Laget arbeider for å vekke, øke og spre interesse og kunnskap om bygdas historie, og for at alt av historisk interesse blir tatt vare på og vernet om.

Videre arbeider laget for at det blir foretatt registreringer, innsamling av muntlig tradisjon og at det blir gitt ut bygdebøker og andre lokalhistoriske skrifter.

Historielaget arrangerer kjentmannsturer i vårt nærmiljø, innkaller til åpne møter og arrangerer samlinger ved våre bygdemuseer.

Med få unntak har laget gitt ut et årsskrift hvert år. Alle skriftene foreligger i salg fremdeles. De selges under ett til spesialpris og kan bestilles hos lagets leder.

Vennesla Historielag har for tiden 200 medlemmer, men vi ønsker naturligvis flere. Årskontigenten er bare kr. 50,00 og kan innbetales på bankgiro 3100.64.40390, eller medlemskap kan avtales med lagets sekretær.

Ved ditt medlemskap er du med og støtter det lokalhistoriske arbeidet i Vennesla.

